

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 303 (1).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 11. jaanuaril
1926. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 89. Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **J. Lattik**, põllutöominister **H. Laretei**, teedeminister **O. Amberg**, kohutuminister **T. Kalbus**, rahaminister **L. Sepp**, töö-koolekandeminister **Chr. Kaarna**.

Välisesitajate looshis: Prantsuse chargé d'affaires **J. Dobler**, Ungari chargé d'affaires dr. **M. Jungerth**, Soome saatkonna atashee **V. Niskanen**.

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse deklaratsioon.
2. Vabariigi Valitsuse vastamine Riigikogu liikmete E. Jonas'e, A. Jõeäär'i, O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i arupärimise peale Rannu maatöölise seltsi sulgumise kohta.
3. Vabariigi Valitsuse vastamine Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale rahaliikumise korraldamiseks maksvak-tunnustatud juhtnööride mitteteostamise asjas.
4. Vabariigi Valitsuse vastamine Riigikogu liikmete E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus.
5. Vabariigi Valitsuse vastamine Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale endise Hummuli mõisaomaniku metsalangi raiumiseks loaandmise asjas.
6. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel.
7. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.
8. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.
9. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.05 m.

1. Päevakorra vastuvõtmine.

Juhataja **A. Rei**: Avan Riigikogu koosoleku ja ühtlasi II Riigikogu X istungjärgu. Päevakorra kohta sõna ei soovita — loen päevakorra vastuvõetuks. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäiril teadaande korras.

2. Teadaandmine tervitus-telegrammide kohta.

Sekretäär **J. Holberg** (loeb): „Telegramm sõjaministrile. II diviis palub Teid, härra kindral, järgmist telegrammi Riigikogu esimehele üle anda. Uue aasta puhul soovib II diviis Teile ja Riigikogu liikmetele õnne, edu ja raugemata jõudu seadusandlikus töös. E. Pödder, kindralmajor div. ül. 2.“

Edasi on tulnud telegramm Riigikogu esimehele (loeb): „3. diviisi nimel on minul au Teid, härra esimees ja Riigikogu tervitada uue aasta puhul ning soovida raskest tööst meie kalli kodumaa korraldamise alal püsivust ja edu. A. Tõnisson, kindral-major div. ül. 3.“

3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Riigikogu juhatus poolt on antud komisjonidesse järgmised seaduseelnõud:

1. Riigikogu valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus — Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjoni.

2. Tuletõrje seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni.

3. Riigitrükikoja põhimääruse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

4. Vabriku- ja käsitööstusseaduse § 187. täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

5. Riigikogu kodukorra täiendamise seadus — kodukorra komisjoni.

6. Vene-nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

4. Teadaandmine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumiste kohta 1. a. detsembri kuul.

Sekretäär **J. Holberg** kannab ette tähendatud teadaande (vaata otsuste prot. nr. 303/1, lisa nr. 3).

5. Vabariigi Valitsuse deklaratsioon. Riigivanem **J. Teemant:** Austatud rahvaesitus!

Lubage mulle ametissekutsutud Vabariigi Valitsuse nimel esitada need üldjooned, millega piirduks valitsuse tegevus selle lühikese aja jooksul, mis praegusel Riigikogul tulevaste valimisteneni veel tegutseda jääb. Et seda lühikest aega kõige otstarbekohasemalt ära kasutada, arvab Vabariigi Valitsus tarvilikuks, et kohe seadusandliku töö lõpetamise kava kokkuseadmisele asutaks niihästi nende eelnõude suhtes, mis Riigikogus arutamisel, kui ka nende eelnõude suhtes, mis hädasti tarvilikud on enne valimisi veel sisse anda ja läbi viia. Valitsus oleks valmis selle töökava kokkuseadmisel kõiki Riigikogu poolt avaldatavaid ja tõsisele rahvalitsuslikule korrale vastavaid soovisid arvesse võtma ja oma tegevust selle töökava täitmisel täiesti kooskõlasse seadma Riigikogu kaudu ilmutatud rahva tahtele.

Välispoliitikas seab Vabariigi Valitsus oma tegevuse juhtnööriks rahu ja hea läbikäimise kõigi teiste riikidega, tugeses rahvasteliidu kõrgetele põhimõtetele ja püüetele. Selleks tahab valitsus ära kasutada kõiki võimalusi, niihästi puhtpoliitilises kui ka majanduslikus läbikäimises. Eriti tahab Vabariigi Valitsus oma jõudu pühendada sellele, et lõpule viia need majanduslikud kavatsused, millele alus pandud endistes kokkulepetes meie ja meie liitlase Läti vabariigi vahel, rohkem ühtlustada püüdes mõlema riigi majandussuhteid teiste naaberriikidega.

Kindla korra ja avaliku julgeoleku kaitse on Vabariigi Valitsusel tema sisepoliitiliste ülesannete seas tähtsamaks püüdeks. (L. Johanson, stp: Riigikorra muutmine.) Riigi sisemise julgeoleku kaitseks ei tohi vääratada ükski valitsuse võim maksvate seaduste aluselt, eriti ei või valitsuse võim ka sallida ja karistamata jätta ametnikkude omavoli, võimupiiridest üleastumist ja nende kuritarvitusi, kuid ka ühelegi kodanikkudest ei pea võimaldatud ja lubatud olema vabariigi põhiseadusele rajatud korda õõnestada ja vägivalda riigi vastu tarvitada või kuulutada. (L. Johanson, stp: Õelge seda kõvemini!) Ei teeks kahju, kui Teie seda meeles peaksite! (L. Johanson, stp: Kas see ka deklaratsiooni juurde käib?) Selle vastu võitlemises tahab Vabariigi Valitsus kindel ja järelandmatu olla, sealjuures õiglaseks ja rahulikuks jäädes.

Riigikaitse alal tahab Vabariigi Valitsus jätkata kaitseväge korraldamist, kooskõlas meie majandusliku jõu ja poliitilise nõudega. Noorsoo sõjalise ettevalmistuse kava välja-

töötamisele asumine ja sõjaväe õppeasutustes tarvituselolevate õppemeetodite kooskõlasse viimine sel alal Lääne-Euroopas tarvitatavate meetoditega on ülesanne, mille teostamisele asumine viivitamist Vabariigi Valitsuse arvates ei kannata.

Majanduslikku elu tahab Vabariigi Valitsus järjekindlalt tervendada. Eelarve peab tingimata tasakaalus olema. Tulevad tarvitusele võtta kõik abinõud, et majanduslikku viljakust ja sellega ühes rahva sissetulekut tõsta.

Kindla rahaväärtuse ja majanduselu tasakaalu alalhoidmiseks tuleb rahareform kullaalusele viimise mõttes lõpule viia. Eesti pank tuleb ümber moodustada puhttüüpiliseks emissioon-pangaks. Pikemaajalise iseloomuga laenude saamist tuleb kiirelt korraldada, järelekaalusele võttes riigi abi ja kaastegevust.

Põllumajanduse alal tahab valitsus kõik teha, et majandus viljakamaks ja tulutoovamaks muutuks ja kõlbulik maa-ala suureneks, selle teostamiseks muu hulgas tööjõudu ja krediiti maale juhtides.

Maareformi teostamist tahab valitsus kindlasti jätkata, valitsus pöörab tähelepanu õiguslike vahetõrgete kiirema lahendamise ja kindlaksmääramise peale, mille järele maakasutajad kindla tunde omandaksid, et nad võivad maasse kapitaali ja tööd mahutada.

Halbade aastate mõju järgneva majandusaasta peale tahab Vabariigi Valitsus võimalust mööda pehmenada, muuseas lühikeseajaliste laenude pikendamise ja tingimuste hõlbustamise ja 1925. a. maksvusel olnud põllumajanduslike tulunormide vähendamise suhtes vastu tules.

Valitsus tahab luua põllumajanduslike ehituskrediitidele soodustatud tingimusi ja korraldada, et põllumajanduslike ehitamiseks määratud krediidist kohe laenusid andma hakataks — enne riigikassa kaudu ja maapanga ellukutumise järele — maapanga läbi.

Valitsus tahab kohe, pärast põhikirja vastuvõtmist, maapanga tegevust alustada ja põllutöökoja ellukutumiseks avalik-õiguslikul alusel samme astuda.

Valitsus tahab teid otsida, kuidas põllutöökojade majanduslikku seisukorda parandada ja õppeabinõusid täiendada.

Väljarändamise ärahoidmise küsimuse lahendamiseks tahab Vabariigi Valitsus võimalusi luua kodumaal maa saamiseks.

Asjaajamise lihtsustamise ja kiirendamise peale tahab Vabariigi Valitsus tõsist tähelepanu pöörata.

Tööstusele tuleb luua olusid, mis viljakat ja elujõulist tegevust soodustaksid ning väljamaa kapitaali osavõttu julgustaksid.

Riiklikud tellimised tulevad võimalikult omamaa ettevõtetele anda.

Kodumaa põllu- ja tööstussaaduste eksporti tuleb igapidi toetada ja edendada. Välisesitustes on tarvis suuremat rõhku panna majandusliku ja kaubandusliku esituse korraldamise peale. Kaubandus-tööstusministeeriumi töö tuleb korraldada ja teda sisemiselt organiseerida, sellejuures silmas pidades koostööd ellukutsutud kaubandus-tööstuskojaga.

Raudteedevõrku tuleb otstarbekohaselt laiendada. Vabariigi Valitsus tahab kindlasti sellest kinni pidada, et kõigi ehitatavate raudteede kohta aegsasti oleks esitatud seaduseelnõud, mis kindlaks määraksid tee sihi ja tarvilikud krediidid. Pärnu-Eidapere tee ehitamist tahab valitsus täielikus kooskõlas Riigikogu soovidega edasi viia. Uute raudteede kavatsuste juures tahab Vabariigi Valitsus võimaldada väljamaa kapitaalide osavõttu meie raudteedevõrgu laiendamise ülesannete täitmisel. Maanteede otstarbekohase parandamise peale tuleb erilist rõhku panna, milleks Vabariigi Valitsus tahab maanteede seaduse Riigikogule vastuvõtmiseks esitada. Laevanduse elustamiseks on hädasti tarvis, et riik sihikindlalt selle peale rohkem mõju avaldaks ergutusabinõudega. Eriti nõuab odavama krediidi muretsemine tõsisemat tähelepanu.

Sotsiaalpoliitikas — hoolekande, tervishoiu ja töökaitse aladel tahab Vabariigi Valitsus oma tegevust nii seada, et uuendused oleksid meie rahva kandejõu kohased ja vastaksid ühiselulise õigluse põhimõtetele, kusjuures alati juhtivaks peaks jääma nõue, et väljaminekud ja korraldused hoolekande ja tervishoiu aladel annaksid tervendavaid tagajärgi ja hoiaksid ära kodanikke viletsusse langemast, kuna korraldused töökaitse ja töovahekordade lahendamise aladel peaksid ära määrama vahekordi tööliste ja tööandjate vahel erapooletult ja õiglaselt, mõlemi poolte osavõttel. Talvel töötajäänud töölistele tuleb riiklikkude ja omavalitsuste korralduste abil elamisvõimalust muretseda.

Asutava Kogu ajast lahendamata jäänud gildede varanduste küsimus tuleks veel selle Riigikogu ajal eriseadusega lõpulikult lahendada.

Haridusalal tahaks Vabariigi Valitsus meie koolides õppekavasid lihtsamatena ja otstarbekohasematena näha. Keskkoolidevõrgu igakülgele revideerimisele tuleb kohe asuda. Kutsekoolide asutamisel ja nende tüüpide väljatöötamisel tahab Vabariigi Valitsus kõige lähemasse ühendusse astuda omavalitsuse asutustega ja kutseliste huvide esitustega, et kutsekoolid eluvõõrad ei oleks ja rahva jõudu

asjata ei kulutaks. Koolitöös eneses tahaks valitsus näha, et hingelise kasvatuse peale eriti rõhku pannakse. Kool peab võidelda aitama kasvava pessimistliku meeleolu vastu, mis kergesti teed otsib noorte hingedesse.

Kohtu alal tahaks Vabariigi Valitsus näha, et enneaegse tingimisi vabastamise instituut tegelikult rohkem tarvitamist leiaks. Uus nuhtlusseadus tuleks praeguse Riigikogu ajal vastu võtta. Raskemalt karistatud vangide tööd tuleb sihikindlalt ära tarvitada soode harimisel ja teistel maaparandustöödel.

Need on praeguse Vabariigi Valitsuse soovid, mis ta teostada tahaks.

Kui palju aga neis piirides Vabariigi Valitsus suudab II Riigikogu lõpuni ära teha, see ei olene ainult valitsuse tahtmisest, vaid ka sellest, mil määral Riigikogu valitsuse kavatsusi toetab ja neid teostatutena näha tahab. Valitsus on aga kindel selles teadmises, et tema tööviljakuse eeltingimuseks on hea vahekord ja kooskõlastatud töö rahvaesitusega.

L. Johanson (stp): Nagu varemaltki deklaratsioonide puhul, nii ka seekord teeksin ettepaneku, avada läbirääkimisi Riigikogu järgmisel koosolekul.

Seekord oleks see veel eriti sellepärast tarvilik, et deklaratsioon anti kätte eile õhtul rahvasaadikutele, kellest suur osa veel siin ei olnud, ja nii ei ole võimalik olnud kõigil rahvasaadikutel tutvuneda deklaratsiooni sisuga. Ka ettekanne oli sedavõrd kiire, et siin raske oli kuulata.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek tehtud läbirääkimisi deklaratsiooni puhul avada järgmisel Riigikogu koosolekul. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtava enamusega vastu võetud.

6. Vabariigi Valitsuse vastamine E. Jonas'e, A. Jõeäär'i, O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i arupärimise peale Rannu maatöölise seltsi sulgumise kohta. Siseminister **K. Einbund**: Austatud Riigikogu liikmed! Vastuseks esitatud arupärimisele on mul au Riigikogule ette kanda materjaali selleks. Rannu maatöölise selts on registreeritud Tartu-Võru rahukogu registreerimise osakonnas 1919. a. Kui 1924. a. jaanuarikuul uurimist alati ülemaailse kommunistliku organisatsiooni kohta ja kindlaks tehti, et sellesse organisatsiooni kuulus ka üleriiklik maatöölise liit ühes temasse kuuluvate maatöölise ühisustega, siis selgus nimetatud liidu liikmete nimekirjadest, et liitu kuulus ka

Rannu maatöliste selts ja oli osa võtnud oma esitaja kaudu liidu poolt 20—22. märtsil 1922 a. korraldatud maatöliste ühisuste kongressist. Sellel kongressil võeti vastu ühel häälel otsus punase ametiühisuse internatsionaaliga ühinemise ja selle internatsionaali programmiliste põhilauseste oma tegevuse aluseks tunnistamise kohta. Samuti tunnistati kongressil õigeks Eesti kommunistliku partei lähem tegevuskava tuntud 12 nõudmise näol. Nii punase ametiühisuse internatsionaali programmiliste põhilauseste kui ka Eesti kommunistliku partei tegevuskava kohta oli aga teada, et need Eestis maksva riigikorra vastast tegevust ette näevad ja sellest oli ka selge, et need maatöliste ühisused, kes need programmid ja tegevuskavad oma töö aluseks ja tegevustmääravaks tunnustasid, riigivastasele tegevusalale asusid.

Edasi selgus Rannu maatöliste seltsi kohta tööliste ühisuse üldliidu kirjadest, et ta oli oma esitaja kaudu osa võtnud ka selle liidu poolt 27.—29. novembril 1922. a. korraldatud üleriiklikust töölisteühisuste kongressist. Mandaat on praegu Riigikohtus. Ka sel kongressil võeti „ühise väerinna“ kohta vastu resolutsioon, millega „ühise väerinna“ 12 nõudmist õigeks tunnustati, kohustades kõiki tööliste ühisuste üldliitu kuuluvaid organisatsioone nende toetamiseks organiseerimise- ja kihutustööd jätkama. Samuti võeti kongressil ühel häälel vastu resolutsioon punase ametiühisuse internatsionaaliga ühinemise kohta. Need otsused on väljendatud kongressi protokollis.

Nii oli Rannu maatöliste selts kõige lähemas ühenduses riigivastasele tegevusele asunud organisatsioonidega ja võttis tegelikult nende tegevusest osa. Et ühisus ka kodus seesugust tegevust ajas, näitavad ühisuse koosolekute protokollid. Seal on 2. aprillil 1922. a. arutamisel olnud kommunistide poolt üles seatud nõudmised, kusjuures ette on kantud ka eelnimetatud üleriikliku maatöliste kongressi aruanne, — protokoll nr. 3 p. 1 — ja ei ole näha, et koosolek kongressil tehtud otsuste vastu eitavale seisukohale oleks asunud. Kuid ometi olid need otsused riigikorra vastast tegevust korraldavad.

Kõike seda arvesse võttes oli selge, et Rannu maatöliste selts on üks osa kommunistide poolt organiseeritud „ühisest väerinnast“, mis Eesti riikliku isolemise vastu võitlust pidas, ja sellepärast otsustas siseminister 20. märtsil 1924. a. ühes teiste kuritegelisele tegevusele asunud ühisuste ja seltside hulgas seisma panna ka Rannu maatöliste seltsi tegevuse. Asi läks lõpulikuks seltsi sulgumise otsustamiseks Tallinna-Haapsalu rahukogu re-

gistreerimisosakonda, kus see arutamisel oli 7. mail 1924. a., kuid läbi vaatamata ja otsustamata jäi põhjusel, et Rannu maatöliste selts asus teise rahukogu piirkonnas. Tallinna-Haapsalu rahukogu piirkonnas asuvad seltsid suluti. Selle järele saadeti asi Tartu-Võru rahukogu registreerimisosakonnale otsustamiseks. Seal seisis asi otsustamata, kuna kohtute vahel lahkarvamine tekkis seltside sulgumise asjade allumise kohta. Nimelt leidis Rakvere-Paide rahukogu, kuhu ühe osa seltside sulgumise küsimus otsustamiseks saadeti, et see ei allu rahukogude registreerimisosakondadele. Siseministri algatusel pööras kohtuminister 8. novembril 1924. a. Riigikohtu poole seletuse pärimisega, missugusele kohtule allub seltside kinnipanemise otsustamine. Riigikohtu üldkogu seletas, et seltside, ühisuste ja nende liitude kinnipanemine kriminaalseaduses keelatud eesmärkide sihis avaldatud tegevuse pärast allub kriminaalkohtule, olenemata sellest, kas seltsi liikmeid on kohtulikule vastutusele võetud või mitte. See otsus tehti 19.—24. novembril 1924. a.

Siis tulid 1. detsembri sündmused, ja seltside sulgumiseküsimuse edaspidine lõpulik lahendamine, kooskõlas Riigikohtu üldkogu otsusega, jäi peatuma kunni 13. märtsini 1925. a., mil analoogiline asi arutamisele tuli sõjaringkonnakohtus, kus aga see sõjaringkonnakohtule mittealluvaks tunnistati. Vahepeal, nimelt 12. veebruaril 1925. a., ilmus riigikorra kaitseseadus, mille järele riigivastasele tegevusele asunud seltside sulgumine siseministri võimkonda anti. Ja selle järele tulid siseministri korraldusesse ka need seltside sulgumise asjad, mis siseministri määrusega rahukogude korraldusesse olid antud, kuid otsustamata seisis, nende seas ka Rannu maatöliste seltsi asi.

Arusaadavalt pidi siseminister need küsimused lõpulikult otsustama ja seda ka nende seltside ja ühisuste kohta, mille sulgumist ta juba kohtuvõimudelt oli nõudnud, arvesse võttes nende seltside kuritegelisele tegevusele asumist. Selle tagajärjeks oligi siseministri määrus 28. septembrist läinud aastal seltside sulgumise kohta, nende hulgas ka Rannu maatöliste seltsi kohta, ja seda andmete alusel, mis selle seltsi tegevuse kohta olid selgunud sulgumise küsimuse ülestõusmisel 1924. a. algul. Viimane määrus oli öieti asja kohta lõpuliku otsuse andmine.

Need on andmed, mis ma leidsin sellekohasest asja käigust. Lõpuliku otsuse määru- ses tähendatud seltsidest on mõned Riigikohtusse edasi kaevanud, see tähendab, määru- ses näidatud seltsidest on mõned Riigikohtusse edasi kaevanud. Selle järele, kuidas Riigi-

kohus asja otsustab, laieneb see ka kõigi teiste nimekirjas tähendatud seltside peale. Samal põhjusel tuleb ka ära oodata, missuguse lõpuotsuse teeb Riigikohus kõigi nende seltside suhtes.

Seega on asjalik materjaal ette kantud, mis ka ühtlasi vastuse annab kõigile neile küsimistele. Mis puutub viimasesse küsimisse, kas ja kuidas mõtleb valitsus tulevikus ära hoida töölisliikumise takistamiseks juhitud korraldusi, mis rikuvad põhiseadusega kindlustatud kodanikuõigusi ja vabadusi, siis olen mina arvamusel, et valitsus esitades oma töökava ja programmi, lahendab vastuse ühtlasi ka sellele küsimisele. Kui valitsuse programmi või tegevuskava juures peaksid vastavad küsimised esile tulema, mis valgustamist ei ole leidnud valitsuse deklaratsioonis, siis antakse arusaadavalt ka vastav seletus. Muu osa kõigist sellest on aga sündinud endiste valitsuste aegu enne 1. detsembrist ja ka pärast 1. detsembrist, ja selle osa kohta olen sellega materjaali teile ette kandnud.

J. Piiskar (stp): Arupärijate nimel teatan, et kuna siseminister oma vastuse ühendusse seadis deklaratsiooniga, öieti deklaratsioonile järgnevate läbirääkimistega, siis loomulikult, ei saa arupärijad antud vastusega rahul olla, vaid tahavad ära oodata, kui võrd deklaratsioonile järgnevate läbirääkimistega need küsimused selgitatakse, ja alles siis oma seisukoha antud seletuse vastu ära määrata. Sellepärast teatan arupärijate nimel, et meie praegu vastusega rahuldatud ei ole, ja teen ettepaneku, läbirääkimisi pidada. Kuid arvesse võttes meie kodukorra määrust, teen ettepaneku, läbirääkimised avada mitte täna, vaid järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Vabariigi Valitsuse vastamine Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale rahaliikumise korraldamiseks maksvaks tunnustatud juhtnööride mitte-teostamise asjas.

Rahaminister L. Sepp: Väga austatud härrad Riigikogu liikmed! 12. juunil 1924. a. Riigikogule ette kantud ja viimase poolt heakskiidetud tolleaegse rahaministri poolt esitatud juhtnöörid ei saanud vormiliselt panga kohta maksuma pandud, see tähendab sellele ettekantud deklaratsioonile ei järgnenud ettekirjutust Eesti pangale ei rahaministeeriumi ega ka Vabariigi Valitsuse poolt.

Nii et juriidilist ega vormilist kohustust sellest pangale ei tekkinud. Sisuliselt loomulikult arvestas panga juhatus selle deklaratsiooniga, mis avalikult üldiselt tuttavaks sai. Tolleaegne rahaminister härra Strandman isiklikult olles ühtlasi ex officio panga nõukogu liige, tõi üksikute juhtumistel oma seisukohti ette ja loomulikult, et ka uued tolleaegse valitsuse poolt nimetatud juhatuse liikmed, direktorid Kukk ja kadunud Vares, nende juhtnööridega arvestasid ja tegelikult laenupoliitikat juhtima hakates neid põhimõtteid teostama hakkasid. Järgmise suure koalitsiooni valitsuse algamisest saadik oli aga tunne, et on tarvis panga kohta vormilikku ja kirjalikku instruksiooni maksa panna. Veebruarikuul eelmise suure koalitsiooni valitsuse ajal esitasin mina instruksiooni kava, ja mitmetest komisjonidest läbikäimise järele kinnitati see kava 6. mail Vabariigi Valitsuse poolt. Selles instruksioonis on üldpõhimõtetelises lauses tähendatud juhtnöörides avaldatud nõuded üles seatud. Nimelt ütleb § 7, et pank peab kõigepealt selle järele valvama, et väljaantavad laenu likviidsed, küllaldaselt kindlustatud ja rahvamajanduslikult produktiivsed oleksid. Edasi öeldakse instruksiooni-paragrahv 24., et harilikku krediitide avamises ja oma sisemise asjaajamise korraldamises on pank iseseisev. Riiklikult tähtsaid ja pikemaajalisi krediite võib aga pank avada ainult sel juhtumisel, kui see riigikassa poolt vastavate erisummadega on deponeeritud.

Selle instruksiooni maksamahakkamisest saadik kinnitab pank kõige kategoorilisemalt, et seda instruksiooni peetud on. Kuid juba algades 1924. a. juunist, kus ette kanti tolleaegse rahaministri poolt juhtnöörid, tõendab pank, et niisuguseid krediite ei ole suurendatud sarnastele ettevõtetele, kelle krediidid ebaloomulikult suured ja bilansid silmnähtavalt ebasoliidsed. Seda tõendab panga juhatus kõige kategoorilisemalt, et niisuguseid nähtusi ei ole olnud, vaid uusi krediite olevat antud ainult soliidsetele ettevõtetele produktiivseteks ettevõteteks, ja et need laenu kõik likviidsed on.

Kahe näite kohta, mis arupärimise põhjenduses ette on toodud, võin mina järgmist tähendada. Kõigepealt Harju panga asjus. Harju pank ei ole 1924. aasta kevadest alates mitte mingisugust uut laenu juurde saanud, küll on aga korda läinud pangalt 1924. aastast alates kunni ta maksujõuetuks jäämiseni laenusid kaunis suure summas tagasi saada, nii et maksujõuetuse momendil laenusumma märksa väiksem oli, kui deklaratsiooni ettekandmise ajal. Samuti tõendab panga juhatus,

et Eesti kirjastusühisusele deklaratsiooni ettekandmise ajast võlgu juurde antud ei ole. Eriti tähendan veel, et kirjastusühisuse äri seisus tähendatud 100-miljoniline laenusumma mitte Eesti pangast pole välja antud. Eesti pangast on vaevalt pool sellest summast välja antud. (J. Piiskar, stp: Kust see teine pool siis tuli?) Nähtavasti teistest pankadest, ja Eesti pangast antud laenusumma, nagu panga kirjast lugeda, on selle aja jooksul vähenenud.

Arupärimise tekstis ei ole küll ette toodud ühte teist asjaolu, mille juures ma mööda minnes ja juhust tarvitades tahaksin peatuda. See on nõndanimetatud mitmesuguste nõudmiste arve, mis ulatab umbes 800 miljoni margani, ja mille kohta on arvamist avaldatud, et sinna on koondatud kõik kahtlased võlad ja et pangal umbes selle summa suuruses kahjusid oodata on. Selle kohta on juba endine Vabariigi Valitsus uurimise toime pannud ja lasknud omale andmed ette kanda, ja seal on selgunud, et selle summa ulatuses kahjudest rääkimine aluseta on. Küll on see summa tekkinud peajasjalikult toimepandud revideerimiste tagajärjel, kus kogu panga portfelli üksikasjaliselt läbi kaaluti ja kõik need laenud, mis oma iseloomu poolest likviidsele emissiooni pangale ei vastanud, eraldati ja üldiste nõudmiste arvele kirjutati. Peale selle kirjutati sellele arvele küll üksikute kahtlaste äride summad, millistest juba üldiselt siin juttu on olnud, nii nagu „Atlanta” ja „Harju pank”. Nende haigete äride summad on aga üks väiksem osa ja nende likvideerimisega ollakse praegu ametis. Harju panga laenusummast, mis alguses umbes 200 miljoni peale ulatas, on umbes pool — 100 miljonit kätte saadud ja teise 100 miljoni likvideerimist teostatakse praegu. Võimalik on, et seal kahjusid tuleb, kuid igatahes mitte nii suuri, kui nüüd otsekohe öeldakse.

On teine liik laenusid, mis mitte oma likvideedi poolest emissiooni panga portfelli ei vastanud ja suurema osa selle mitmesuguste nõudmiste arvest moodustavad. Siin ma võiksin näiteks tuua Ulila elektri jaama, kelle krediidisumma võrdlemisi suur, umbes 120 miljonit on. See krediidisumma on kindlustatud kõigepealt jaama enesega, mis asjatundjate arvamise järgi soliidiselt ja otstarbekohaselt on ehitatud. Peale selle on kindlustatud osanikkude päralt olevate vallasvarade obligatsioonidega talukohtade ja majade peale ja lõpuks osanikkude vastastikuste vekslitega, nii et kindlustuste summa umbes kahekordselt laenusummast üle ulatab. Kui pank sooviks selle laenusumma sisse nõuda ja need kindlustused realiseerimisele tuleksid, siis oleks

see küll võimalik, aga selle tagajärjel satuksid Tartumaa jõukamad ja paremad talukohad haamri alla ja kogu see põllumajanduslikult produktiivne kiht kannaks raskeid kahjusid. Seda ei läheks aga vaja, kui pangal korda läheks mõistlikkude tingimustega lepitada Ulila osäühisust Tartu linnaga, sest nii nagu eksperdid kindlaks on teinud, võib seal otsekohe ilma kahjudeta töötama hakata, kui ta ühel või teisel tingimusel oleks linnavalitsusega kokku leppinud, nii et Tartu linn hakkaks elektri energiat jaama käest ostma. Siin on näha, et ülepeakaela realiseerimine kasu ei tooks, vaid on tarvis aega, mille kestel kõik likvideeritakse.

Peale selle on mitmesugustele arvetele ka liht vormilistel põhjustel summasid ja laenusid üle kantud, näiteks ei ole kas protsente õigel ajal makstud või on mõni teine vormiline põhjus, nii et sellel arvel ka kõigeparemate äride laenusummasid näha on. Sellepärast tähendan, et arupärimises ettetoodud asjaolud tõele ei vasta, ja et niihästi endise suure koalitsiooni, kui ka praeguse valitsuse esimene püüe on tervenemist Eesti pangas edasi viia ja järjekindlalt likvideerida kõik need ettetõtted, mis elule ei vasta või mis panga portfelli iseloomule ei vasta, loomulikult selle juures arvesse võttes, et likvidatsioonid sünniks järkjärgult, et suuri rahvamajanduslikke vapustusi ei tekiks.

J. Voiman (stp): Arupärijate nimel teatan, et meie vastusega rahuldatud ei ole ja teen ettepaneku, avada läbirääkimised järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

8. Vabariigi Valitsuse vastamine E. Jonas'e, J. Vain'i ja A. Jõeäär'i arupärimise peale riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus.

Rahaminister L. Sepp: Väga austatud Riigikogu liikmed! Rkl-te härrade Jonas'e, Vain'i ja Jõeäär'i arupärimise peale Joala mõisa peale obligatsioonilaenu tegemise asjus on mul järgmist vastata:

1) Rahaminister O. Strandman ei ole luba andnud riigistatud Joala mõisa peale obligatsioonilaenu teha 600.000 Inglise naela suuruses. Arupärimiseks selles asjas on nähtavasti põhjust andnud järgmine lugu: Juulikuul 1924. a. pööras rahaministeeriumi poole puuvillasaaduste manufaktuuri Kreenholmi ühing palvega,

luba anda obligatsioonilaenu teha Inglise rahaturul 600.000 Inglise naela suuruses. Obligatsiooni-laenu tegemine, mis suuremate aksia-ja osäühisuste põhikirjades ette nähtud, muuseas ka Kreenholmi ühingu põhikirja § 4., seisab selles, et ühisus annab välja valitsuse loal võlapaberid teatavates kupüürides, mis kindla protsendi kannavad ja mille järgi võlatasumine sünnib määratud kustutustäht-aegadel. Valitsuse vastava ministeeriumi ülesandeks on loaandmisel silmas pidada, et laenutasumine ja riigi krediidihiivid kindlustatud oleksid. Et Kreenholmi ühingu krediidivõimsus küllalt tuntud on, siis rahaministeeriumi poolt ei võinud loomulikult takistusi olla loaandmiseks obligatsioonilaenu tegemiseks 600.000 Inglise naela suuruses. Rahaminister Strandman kinnitas 31. juulil 1924. a. obligatsioonilaenu tingimused, milles muuseas leidub tavalik nõudmine, et võlg oleks ingrosseeritud esimese obligatsioonina kõigi ühingu kinnisvarade peale, niihästi olemasolevate kui ka tulevaste, ilma et tingimustes ühingu olemasolevad kinnisvarad üksikult oleksid üles loetud. Sellest, et võlg tuleb ingrosseerida ka Joala mõisa peale, juttu ei ole olnud ega ole selleks ei suusõnalist ega kirjalikku korraldust ministeeriumi poolt tehtud. 1925. a. suvel selgus ootamatult, et Rakvere-Paide krepostijaoskond rahaministeeriumile täiesti arusaamata kombel võimalikuks on pidanud võlga ingrosseerida muuseas ka Joala mõisa peale, mis võõrandatud maaseadusega, nimelt obligatsioonilaenu tingimuse põhjal, et võlg tuleb ingrosseerida kõigi ühingu olemasolevate kinnisvarade peale, kusjuures jaoskond siia hulka on arvanud ka Joala mõisa, mis krepostiraamatutes ühingu nimel edasi seisab.

2) Rahaministeeriumi poolt kinnitatud obligatsioonilaenu tingimuste põhjal on obligatsioonidest saadavad tulud vabastatud riigi 5%-lisest maksust rahaliste tulude pealt. See on sündinud otsekoheste maksude seadustiku § 561. märkuse põhjal, mis vabastab 5%-lisest maksust tulud, mis saadakse kodumaa seltside poolt väljaantud ja väljamaal realiseeritud valitsuse poolt garanteerimata obligatsioonidest, kusjuures niisuguseid obligatsioone ei lubata liikvele kodumaa börsidel.

3) Ei ole teada, aga see ei ole miski uudis ega saladus, et obligatsioonide realiseerimisel väljamaa rahaturul tuleb vahetasu maksta pankadele ja teistele asutustele, kelle kaasabi tarvitatakse, ja et obligatsioone tuleb alla nende nimelise hinna käest ära anda, iseäranis kui obligatsioonide järgi maksetav protsent kõrge ei ole, nagu käesoleval korral lugu on.

4) Niipea, kui endine rahaminister O. Strandman 1925. a. suvel võla ingrosseerimisest Joala mõisa peale rahaministeeriumile teatas, on rahaministeerium sammusid astunud seadusliku korra jaluleseadmiseks, kusjuures endine rahaminister Strandman selle vajadust mitu korda on meelde tuletanud. Varem juba oli põllutööministeerium kaebusega esinenud Rakvere-Paide rahukogus. (L. Johanson, stp: Kas rahaministeerium varem esines?) Ei, põllutööministeerium esines varem. (L. Johanson, stp: Mis Teie siis ütlete, et rahaministeerium on samme astunud. Loomulikult algas ju põllutööministeerium.) Rahaministeeriumi nõudmisel on Kreenholmi ühing ise Rakvere-Paide rahukogu krepostijaoskonnas esinenud palvega, et võlg Joala mõisa pealt kustutataks ja nagu rahaministeeriumi järelepärimise peale jaoskond teatab, on see võlg juba Joala mõisa pealt kustutatud.

Juhataja A. Rei: Rkl. Jõeäär'i poolt on esitatud järgmine kirjalik teadaanne: „Arupärijate nimel teatan, et arupärijad vastusega rahuldatud ei ole. Panen ette läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul”. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

9. Vabariigi Valitsuse vastamine Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale endise Huumuli mõisa omaniku metsalangi raiumiseks loaandmise asjas.

Põllutööminister H. Laretei: Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Valitsusele on esitatud arupärimine, mille üksikud punktid järgmiselt käivad:

1) Kas vastab tõele, et endine peaminister O. Strandman ja endine Riigivanem K. Päts on korduvalt pöördunud Vabariigi Valitsuse juhi poole palvega, et Vabariigi Valitsus annaks luba maha rai-

uda umbes 1.100-tiinulise chituslangi, mis kuulub endisele Huumuli mõisa omanikule, Läti kodanik Anrep'ile ja on Eesti-Läti piiri ajamisel Eesti piiridesse jäänud, sel tingimisel, et Anrep sõlmib selle metsalangi kohta müügilepingu ühe Tallinnas asuva seltskondliku asutusega, kes lepingu otsekohe edasi annab a/s. „Silva'le“ ja selle eest a/s. „Silva'lt“ 5 miljonit marka vahetasu saab?

Esimese küsimise kohta pean ma teatama, et sarnast ettepanekut 1.100-tiinulise chituslangi müümise kohta üldse olnud ei ole. On olnud ettepanek, müüa metsa Huumuli — siin on väike trükiviga sisse juhtunud, mitte

Hummuli, vaid Hoomuli metsast — 442 tiinu, mille alune maa põllumaaks ümber muudetak. See ettepanek on tehtud metsakaupmehe Israel Goldberg'i voliniku O. Strandman'i poolt, ja see ettepanek on tagasi lükatud. Et neid ettepanekuid rohkem oleks olnud, selle kohta põllutöoministeriumil andmeid ei ole.

Mis puutub sellesse, et teatud tingimustel on mingisugune ettepanek tehtud vahetalituse kohta, selle kohta ministeriumil andmeid ei ole.

2) Kas vastab tõele, et juba enne eespooltähendatud lubaandmist on a/s. „Silva“ Anrep'iga lepingu sõlminud, mille järgi Anrep'il terve rea aastate jooksul õigust ei ole seda metsalanki kellelegi teisele müüa kui a/s. „Silva'le“?

Selle kohta põllutöoministeriumil andmeid ei ole. Need andmed, mis põllutöoministeriumil olemas, näitavad, et sarnast lepingut ei võiks olnud olla. (O. Gustavson, stp: Kui andmeid ei ole, millest seda oletada.) On olemas andmed, mille järgi on leping sõlmitud kellegi Anrep'i ja Esthonian Wood Co. vahel, mis aga ka teostamata on jäänud.

3) Kas Vabariigi Valitsusele on teada, kui suurt vahetalituse tasu a/s. „Silva“ eespooltähendatud raiumisloa väljanõutamise eest härradele O. Strandman'ile ja K. Päts'ile on maksnud või lubanud.

Selle kohta põllutöoministeriumil andmeid ei ole.

4) Kas Vabariigi Valitsus on tähendatud metsa raiumiseks loa andnud, ja kui ta seda on teinud, siis kas neil motiividel, millest eespool räägitud, või missugustel riiklikkudel motiividel?

Selle kohta pean tähendama, et 1.100-tiinulise metsa raiumiseks Vabariigi Valitsus luba ei ole andnud. Vabariigi Valitsuse poole on sellekohase sooviavaldusega pööranud juuni kuul Anrep, samuti ka metsade peavalitsuse poole, et temale lubataks 442,68 tiinu metsa pealt ära müüa ja sellest maast 14 uut normaaltalu asutada. Kuna see maapind põllutöoministeriumi arvates liiga suur oli, on see palve rahuldamata jäetud. Septembrikuul 1925. a. on kodanik Anrep oma voliniku advokaat Naaris'e kaudu uuesti metsade peavalitsuse poole pööranud ettepanekuga, et temale lubataks Hoomuli mõisast metsamaid põllumajanduslikkudeks maadeks ümber muuta. Selle palve peale on metsade peavalitsuse poolt minu eelkäija ministri teadmisel luba antud 240,9 tiinu metsamaad põllumajanduslikuks maaks ümber muuta järgmistel motiividel.

Hoomuli mõisa väikemaapidajate, teenijate ning kohalikkude elanikkude poolt on avaldatud palve maasaamiseks mõisa metsamaast. Pean tähendama, et need elanikud Läti vabariigi alla sattumise tõttu raskesse seisukorda on sattunud. Seda esiteks. Teiseks on metsamaa komisjoni poolt, millest omavalitsuse esitajad osa võtnud, kõlbulikuks tunnustatud ümber töötamiseks. Kolmandaks on arvesse võetud kohalolevat võrdlemisi suurt metsarikkust, mille tõttu iga aasta suur osa metsa on müümata jäänud. Kuna omanik on metsa eksploateerimiseks lubanud raudtee ehitada, siis osutuks see raudtee väga kasulikuks ka riigimetsade müümisel. See on üheks motiiviks 240,9 tiinu metsamaa põllumajanduslikuks maaks ümbermuutmiseks.

O. Gustavson (stp): Arupärijate nimel teatan, et vastus rahuldav ei ole ja teen ettepaneku, läbirääkimisi avada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

10. Kogukonna-, Aruandja puudumise asutuste- ja pärast täidab aruandja erarendimaade kohuseid maakomisjoni korraldusseadus esimees Sepp.
— II lugemisel.

Maakomisjoni aruandja **J. Sepp** (loeb):

§ 18. Käesoleva seaduse alla kuuluvate maade korraldamine või eraldamine sünnib maakorraldusseaduses ettenähtud korras.

Maa korraldamise kui ka maa eraldamise kulud, mis maakorraldusseaduses ette nähtud, kannab korraldamise või eraldamise nõudja. On käesoleva seaduse § 1. p.p. 2. ja 3. ettenähtud maade korraldamisega seotud ka peakoha korraldamine, kannavad mõlemad pooled kulud vastavalt nende koha juures tehtud tööle.

K. Tamm (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina leian, et see paragrahv, mis praegu ette kanti, tuleks lihtsamaks teha. Nimelt on paragrahvil niisugused osad sees, mis arusaamatusteks põhjusi võivad anda. Kõigepealt on paragrahvis ette nähtud, et koha korraldamine või eraldamine tuleks ette võtta maakorralduse seaduses ettenähtud korras. Kuid meil on alles teadmata, missuguse kuju maakorralduse seadus omandab. Nii peaksime käesoleva paragrahvi vastuvõtmisega teadmata sisuga vekslid välja andma.

Siis on siin veel muid osasid, mis vastuvõetavad ei ole. Pikemalt oma ettepanekut põhjendaksin käesoleva paragrahvi kohta III lugemisel. Täna esitaksin ainult paragrahvi teksti, ja see käib järgmiselt: „§ 18. Käesoleva seaduse alla kuuluvate maade korraldamine ja eraldamine sünnib maakorraldusseaduses ettenähtud korras. „Nimelt võtta muuseas sõna „või“ asemele sõna „ja“.“

„Maa korraldamise kui ka maa eraldamise kulud, mis maakorraldusseaduses ette nähtud, kannab korraldamise või eraldamise nõudja.“

A. Kärner (stp): Ühenduses varem tehtud ettepanekutega, panen ette „§ 18. teises lõikes kolmandas reas juurde lisada pärast 3 „ja märkuses“, sest see on ühenduses ettepanekutega, mis ma varem olen teinud.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Sepp**: Ei tarvita.

Juhataja **A. Rei**: § 18. kohta on esitatud ettepanekud rkl. Tamm'e poolt ja rkl. Kärner'i poolt. Rkl. Tamm'e ettepanek seisab tegelikult selles, et komisjoni poolt esitatud paragrahvist viimane lõige välja jätta. Rkl. Kärner'i ettepanek on järgmine: „Panen ette § 18. teises lõikes 3. reas juurde lisada pärast 3 „jamarckuses“. See ettepanek tuleb hääletamisele sel juhtumisel, kui rkl. Tamm'e ettepanek läbi ei lähe. Vastasel korral ei jää paragrahvi viimast lõiget, kus rkl. Kärner'i poolt tähendatud sõna sees. Hääletamisele tuleb rkl. Tamm'e ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 28 häält, vastu 35 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Kärner'i ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 31 häält, vastu 29 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

Panen hääletamisele § 18. ühes vastuvõetud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 18. ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja **J. Sepp** (loeb):

§ 19. Korraldamisele määratud maad eraldatakse sennise kasutamise suuruses, kuid rendikohad mitte üle 5 hektaari, võimalikult ühes tarvilikkude majapidamise hoonetega, käesoleva seaduse § 1. p. p. 2. ja 3. ettenähtud maad mitte üle 5 hektaari põllu-, õue- ja aia- maaga.

Need ülemmäärad ei ole maksvad § 1. p. p. 2. ja 3. ettenähtud paranduse alusel kasutatavate maade kohta.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Samuti kui Eesti rahva vana sõna järele meest sõnast ja hõrga sarvist peetakse, peaks Riigikogu enamusrühmi nende poolt moodustatud valitsuse deklaratsioonist pidama. Deklaratsiooni on koondatud mõlemad: niihästi sõnad kui sarved. Ja täna ettekantud valitsuse deklaratsioonist loeme muuseas järgmist:

„Väljarändamise ärahoidmise küsimuse lahendamiseks tahab Vabariigi Valitsus võimalusi luua kodumaal maa saamiseks.“

Kui Vabariigi Valitsusel tõsine tahtmine on juba selle lühikese aja jooksul, mis uute valimisteni jääb, kodumaal maasaamise võimalusi luua neile, kes välja rändavad, siis on Riigikogu enamusrühmade otsekohene kohus oma valitsusele praegu arutamiseloleva seadusega selleks võimalusi luua.

Ühegi valitsuse võimuses ei seisa uut maad juurde teha. Asumaid ei ole meil kuskilt loota. Soode ja rabade kõlbulikuks maaks muutmine nõuab pikemaid eeltöid ja kaua aega. Mõisad on juba ära jaotatud ja väga paljud maasoovijatest on ilma jäänud. Seega on selge, et maasaamise võimaluste loomise all tuleb ja võib mõelda ainult praeguste maade kasutamise otstarbekohasemat ümberkorraldamist. Kui võrdleme Eesti rahva tihedust teiste maade omaga, siis näeme, et meil peaks maad kõlvalt jätkuma sellele väikesele rahvaarvule, kes Eesti pinnal elab. Okupatsioonivõimud kavatsesid koguni Saksamaalt koloniste Baltimaale paigutada ja seda teha sedavõrd suurel määral, et selle läbi ülekaal sakslaste kätte oleks läinud. Nende truu sõber sellel ajal oli õnnis „maaliit“, kes nüüd põllumeestekogude nime all surnust üles tõusnud. Mina loodan, et samad inimesed, kes siis arvasid, et meie maa suudab toita võorsilt toodud miljonid töölisi, nüüd vastu vaidlema ei tule, kui tõendada julgen, et vähemalt 1-miljonilise Eesti rahva jaoks Eestis maad peaks leiduma ja et kellelgi seda Brasiiliast, Kanaadast või Austraaliast ei peaks vaja olema otsima minna. Ja mitte ainult 6 jala pikkuses väljamõõdetavat hingemaad, mida veel ükski valitsus isegi mahalastud kommunistidele keelanud ei ole, vaid niipalju maad, kui seda põllumajanduslikus riigis korralikuks majapidamiseks vaja.

Kahjuks ei ole aga Eesti vabariik seda senni kõigile kodanikkudele, kes omale põllumajapidamisega ülespidamist teeninud, ja seda ka edaspidi iseseisvate majapidamiste näol teha tahaksid, mitte võimaldanud. Selle tõttu rändavad maalt tuhanded perekonnad igal aastal välja.

Loeme, mis selle kohta arvab meie kodanlik ajakirjandus. Läänudaastane „Päevaleht“ nr.

334 kirjutab pealkirja all: „Väljarändamise hädaoht“ muuseas järgmist:

Siseministri seletuse järgi võtab väljarändamine järjest suuremat hoogu. Kuna läinud aastal aasta algusest 15. oktoobrini 816 inimest kodumaa maha jättis, on tänava sama aja jooksul 1033 inimest seda teinud, see on umbes 25% rohkem, nõnda et uuest aastast hakates meil iga 1000 elaniku pealt 1 on välja rännanud. Aga aasta ei ole veel lõpul: pärast 15. oktoobrit on uusi hulki sama teed läinud ja ähvardab uue aastani veel minna.

Nagu selle juurde antud E. Treier'i seletustest ja arutu hulgast varemalt saadud teadetest selgub, ootavad väljarändajaid uues paigas raskused ja viletsused, mis suure — kui mitte suurema — osa neist maha murravad ja nende luud enneaegu võõraste mulda kõdunema panevad, nii et väljarändamine nendele isikutele ja perekondadele, kes selle tee valivad, äärmiselt hädaohtlik ettevõte on, mille eest neid küllalt tungivalt ei jõua hoiatada.

Aga hädaohtlik ei ole see ükski väljarändajatele, vaid mitte vähem hädaohtlik on see ka mahajääjatele, see on kogu riigile. Meie suur raskus eluvõitluses on ju meie rahva väike arv: meid on vähe ja iga üksik selles kogus on kallis. Kui Venemaal 100 inimest hukka saab, siis ei tähenda see kogu riigi elanikkude kohta veel üht miljondikku, aga meil tähendab üheainsa inimese kaotamine rohkem. Selle juures on meie rahva loomulik juurdekasv äärmiselt väike ja ei jaksa kaugeltki sammu pidada meie idanaabriga. Kui meie siis väljarändamise lainet ei jõua kinni pidada ja tagasi pöörata, siis ei maksa meil oma riigi ja rahva tulevikust üldse enam rääkida, sest see rääkimine muutub siis tühiseks sõna kõlksutamiseks.

Sellepärast on kasvav väljarändamine meie riiklik ja rahvuslik hädaoht, mille peale kõige tõsisemat tähelepanu peavad pöörama eeskätt need, kes riigi ja rahva saatuse eest vastutavad on, nimelt valitsus ja parlament. Kahjuks on need senni külmadeks pealtvaatajateks jäänud ja ei ole sedagi näidanud, et see küsimus neid kuigivõrra huvitaks. Meil on ometi kõik väljarändajad teada, aga kas on valitsusel ja parlamendil teada, mispärast nad välja rändavad? Kas oleks see raske olnud igäihe käest üksikasjaliselt järele pärida, mis ta kodumaalt minema kihutab? Kui need põhjused teada oleksid, siis oleks võimalik niisuguseid järeldusi teha ja vaadata, kas asja ei saa parandada.

Õeldakse, et väljarändajad ei tea, mis neid ees ootab; nad lähevad ekslike lootustega ja neid kõiki tabab pettumus; kui nad sealseid olusid paremini tunneksid, kui nad hoiatavaid häáli usuksid, siis keelduksid nad niisugusele hädaohtlikule teele minemast.

Selles on omajagu õigust: inimesed ei oska tõesti enesele ette kujutada, mis neid Brasiilias, Argentiinas või mujal ees ootab ja kui nad seda teaksid, jätaks mõnigi minemata. Aga kullakaevandusi, pudrumägesid ja piimajögesid praegustest väljarändajatest ka keegi ees ei oota, vaid igäüks läheb teadmisega, et tuleb tööd teha ja vaeva näha, tuleb paljugi kitsikust kanda. Ei ole ilmaaegsed laisklejad ega logardid, kes kodumaalt lahkuvad, vaid elav, väärtuslik tööjõud. On Eestil seda liiga? Meie teame, et Eestis rahvast teiste maadega võrreldes väga hõredasti elab ja siia kergesti kaks, kolm korda rohkem inimesi võiks mahutada ning maa jõuaks neid toita, kui ainult tööd tehtaks. Aga selle asemele lastakse tööjõud maalt välja valguda.

Midagi on mäda meie majanduspoliitikas, kui meie üldse mingisugusest teadlikust majanduspoliitikast võime rääkida. Sest meie ei ole seda näinud kogu meie riigi kestuse ajal, ja meie parlament ei ole üldse katsunud selles asjas selgusele jõuda.

Nende ridade kirjutaja on rääkinud paljude väljarändajatega ja püüdnud neid hädaohtliku kavatsuse teostamisest tagasi hoida, aga ikka oleme üht ja sama kuulnud: teame, et seal raske on ja viletsus varitseb, aga seal võib ometi mingit paremust loota pika hoolsa töö tagajärjel; siin on aga kindel, et mingisugust paremust enam loota ei ole.

See on hirmus, niisugust otsust kuulda inimeste suust, kes 5—6 aasta eest heade lootustega oma riikliku iseseisvuse eest võitlesid. Ja süüdi ei anta mitte maale ega kliimale, vaid valitsuslikule korrale, mis meie eneste loodud. On vaadatud ja loodetud, nüüd aga on lootused kadunud. „Maa pakuks töövõimalusi“, ütlevad inimesed, „aga korraldus on niisugune, et midagi teha ei lasta“.

Seda ei kirjuta mitte mõni kommunistlik leht, sest see aeg on sedakord möödunud, kus härra siseministri lahkel nõusolekul kommunistlikud lehed oma igapäevast leiba teenisid, peajasjalikult sotsialistide söimamisega ja muuseas mõne sõnaga kodanliku korra paiseid paitasid. Nüüd on see ülesanne pandud kodanliku ajakirjanduse peale, ja leht, mis seda kirjutab, oli selleaegne põllumeestekogude poolametlik, nüüdsest peale ametlik häälekandja.

Väljarändamine pandi sunniviisil seisma, kuid elamisvõimalusi ei ole sennimaani parandatud, need lähevad iga päevaga halvemaks. Tööpuudus suureneb, ja on teada, et töötähtsuse arv kasvab. Detsembrikuu jooksul on elukallidus tõusnud, olgugi et enne meil võrdlemise kõik kallis oli. Nüüd küsime, kas on valitsusel õigus sundida inimesi jääda kodumaale selleks, et siin kindlasti lähemal ajal surra, kuna

väljarändamise juures suremine ühel osal vähemalt mõne aja peale edasi lükatud oleks.

Rahvas arvab, et valitsusel seda õigust ei ole vähemalt mitte ennem, kui on loodud omal maal elamisvõimalused.

Täna arutame meie Riigikogus popside-seadust, kuid sarnasel kujul, nagu ta on esitatud, ei loo ta uusi elamisvõimalusi maatöölisele, põllutöölisele ja popsidele. Tema jätab seisukorra paremal juhtumisel sama viletsaks, nagu see praegu on, halvemal juhtumisel aga viskab popside perekonnad täiesti lageda taeva alla, see on sel juhtumisel, kui vastu võetakse härra Tõnisson'i poolt tehtud parandus, mida Ilugemisel juba tähendasin. Ja kuhu peaksid siis need perekonnad minema, kelle käest võetakse maa ära? Kui siis Brasiiliasse rännata ka ei lasta, peavad inimesed teerövliteks hakkama. Kui tahetakse nende tuhandete popside perekondade olemasolu kindlustada, siis peab neile nii nagu Vabariigi Valitsuse deklaratsioonis öieti tähendatud, võimalus loodama kodumaalt maa saamiseks.

Selleks panen ette § 19. lõppu juurde võtta 3. lõige järgmise sisuga:

„Käesoleva seaduse § 1. pp. 2., 3. ja märkuses tähendatud väikemaapidamistele, mis vähemad kui 10 hektaari kõlbulikke maad, planeeritakse kasutaja soovil peakohast või naabruses või läheduses asuvatest era-, kogukonna, asutuste või riigimaadest puuduv osa karja- ja heinamaad juurde.“

Selle parandusega saadakse kätte järgmist: 1) kõik väikemaapidamised, mille kasutajad soovivad endale põllutööga ülespidamist teinida, võivad saada selle miinimumi, mis ühe hobusega võimalik üles harida. Nende perekondade ülevalpidamine oleks kindlustatud. 2) Juhtumistel, kui peakoht, mille piiris vabadiku majapidamine asub, väike on või selle peal palju vabadikke, võib naabruses olevatest era-, kogukonna-, asutuste- või riigimaadest sennise kasutamise suurusele juurde planeerida selle osa, mis puudub. Sagedasti tuleb ette, et väikestel kohtadel mitu vabadikku asub, naabruses asuval suurel talul aga neid ühtki ei ole.

Selle paranduse arutamisel tuleks järgmisi küsimusi kaaluda: 1) Kas on üldse soovitatav rahvamajanduslikust seisukohast välja minnes uusi väikemaapidamisi juurde luua, 2) kui esimene küsimine jaatavalt otsustatud, siis tuleks selgusele jõuda, kui suure maa-alaga peaksid need väikemaapidamised olema, et ära elatada meie oludes nende pidajaid. Ma olen esitanud kaalumiseks 10 hektaari, kuid võib ka variante esitada, kas väiksemaid või suuremaid. 3) Kust saada selleks tarvilikku maad, kui selle juurdeandmine tarvilikuks peaks

tunnustatama. Mis puutub esimesse põhimõttelikküsimusse, siis arvan, et selle juures pikalt peatuda ei pruugi, sest Asutav Kogu on maareformi aluseid rajades selle küsimuse jaatavalt otsustanud ja kui nüüd korraga teistsugune siht võtta ja väikemaapidamisi koon-dama hakata, siis oleks see sarnane murrang, mida meie põllumajandus välja kannatada ei suudaks. Tuleb edasi minna tahes või tahtmata võetud sihis. Seda teed kirjutavad meile ette nii ajalooline arenemine kui ka poliitilised ning majanduslikud olud. Peame ainult püüdma samas sihis edasi minnes kõigeparemaid tagajärgi kätte saada.

Kui tükeldati väikemaapidamisteks täiesti elujõulised, väljaarenenud põllupidamised, kus teatud varandused olid mahutatud hoonetesse, mis nüüd kasutamata jäävad jne. ja selle läbi majanduslikult halbu tagajärgi ei saavutatud, siis ei või kahtlust olla, et nüüd, kus enam sarnase suurejoonelise ümberkorraldusega tege-mist ei ole, vaid ainult väiksemas ulatuses üksikute talude servadest või riigimaadest tuleb popsidele maid juurde lõigata, ilma et selle all talude elujõud kannataks, selle läbi aga uusi elujõulisi väikemaapidamisi loodaks, kus juba hooned enne olemas, — et nüüd majanduslik kasu seda kindlam ja käegakatsutavam.

Teine küsimus: kui suure maa-alaga peaksid elujõulised väikepõllupidamised olema, et meie oludes perekonda ära elatada, selle peale on raskem vastata. Igatahes on kindel, et selleks 75 hektaari vaja ei ole, mida paremal pool ja kristlikus leeris selleks miinimumiks peetakse, millest alla minna ilmalikud ega jumalikud seadused ei luba. Põllumajapidamisi võiks jagada kolme liiki: suurpõllupidamised, kus ainult palgatud tööjõuga töötatakse, keskmised põllupidamised, kus peale peremehe ja selle perekonna tööjõu ka palgalisi tarvitatakse, ning lõpuks väikemaapidamised, mida ilma palgalise tööjõuta haritakse. (K. Tonkman, põl: Jätke see jagamine teiste meeste hooleks, selleks on eriharidust tarvis!) Maapidamisi, kus maad nii vähe ja kus põllutöö ainult kõrvaliseks tööharuks jääb, ei saa põllumajapidamisteks lugeda.

Eesti oludes on statistiliste andmete järgi domineeriv osa just keskmisi põllupidamisi. Isegi asunikukohti on meil selles suuruses juurde loodud, et nende harimiseks palgalist tööjõudu tuleb kasutada.

Kuivõrd kasulik keskmine põllupidamise tüüp rahvamajanduslikult on, selle üle on mitmesuguseid arvamisi avaldatud. See ripub ära põlluharimise intensiivsusest, tööliste pal-kadest ja paljudest muudest teguritest. Igatahes ei anna asjaolu, et meie talud, vaatamata

maal valitseva äärmise maapuuduse peale, üle riigi mitukümmend tuhat tiinu sööti jätavad, kõigeparemat tunnistust keskmise tüübi kasuks. Võrdluseks tuletan veel kord meelde, et Eestis kümnetuhandel popsiperekonnal kokku umbes 6000 tiinu maad tarvitada. (K. Tonkman, põl: Täpseid andmeid ei tea?) Popsikohti on vähemalt kümnetuhat ja täpsed andmed annan Teile kohe. Taludel on aga põllumaad söödis üksi üle 22.000 tiinu. (K. Tonkman, põl: Teie loete muidugi ristikeha söödiks! Kust Teie need andmed võtate?) See on riigi statistika keskbüroo väljaanne — Eesti põllumajandus. (K. Tonkman, põl: Mis aastast?) 1923. a., ja ma arvan, et Eesti statistikud ei ole nii rumalad, et nad ristikehaapõldusid söödiks loevad. Kui aga üle riigi nii vähe ristikehaapõldusid on, siis on see kultuur meil väga vähe arenenud. Harilikult kujunevad elunõuetele vastavalt välja elujõulised põllumajapidamise tüübid. Meil on selle arenemise ajajärgu jooksul, mida Eesti põllupidamine läbi on teinud pärisorjuse lõpetamisest ja talude väljaostmisele asumisest algades, iganenud seadused kunstlikke takistusi arenemiseks teinud, sest aegadel, kus majanduslikud olud sootu teistsugused olid, ja kus põlluharimise viisid ja abinõud alles algastmel olid, määrati ette kindlaks see määr, millest alla talu suurus ei tohtinud ulatuda. Nüüd on need määrad ammugi iganenud ja võiks neid märksa vähendada. (J. Mürk, mo: Kas kümme hektaari?) See saaks maaväärtuse järgi määratud, mitte aga suuruse järgi. Nende määrade tõttu on osalt kunstlikult tekitatud need kümnetuhat popsiperekonda, kes praegu oma saatus lahendamist ootavad, süda hirmul. Siis oleks väga huvitav pilku heita teiste riikide statistikasse, aga kahjuks ei luba aeg pikemalt selle juures peatuda, ja ma tooksin mõned võrdlevad arvud põllumajapidamiste suuruse üle Belgia, Prantsuse, Rootsi, Saksa, Daani ja Shveitsi maade kohta. Belgias on kõigist põllumajapidamistest vähemaid kui pool hektaari tervelt 55,23%, 51 aarist kunni 1 hektaarini 10,36% (J. Laidoner, põl: Kas Belgia ka on põllumajanduslik riik?) 1—2 hektaarini 10,89%, 2—3 hektaarini 6,10%, 3—4 hektaarini 3,70%, 4—5 hektaari 2,44%, 5—10 hektaari 5,91%, 10—20 hektaari 3,39%, 20—30 hektaari 0,98%, 30—40 hektaari 0,38%, 40—50 hektaari 0,19%, üle 50 hektaari 0,32%. Nüüd edasi võtame Prantsusmaa. Seal on põllumajapidamisi, mis vähemad kui 1 hektaar on, 39,21%, 1—5 hektaari 32,08%, nii et need kokku annavad üle 71%. 5—10 hektaari 13,82%, 10—20 hektaari 7,53%, 20—30 hektaari 3,33%, 30—40 hektaari 1,61%,

40—50 hektaari 0,93%, 50—100 hektaari 0,91%, 100—200 hektaari 0,40%, 200—300 hektaari 0,11%, 300—400 hektaari 0,07%. (M. Laarman, põl: Kui palju seal tuleb väikemajapidamise peale maad, kus põtradega sõidetakse? Teil on kõik üks, kas Tseilon või Lapimaa.) Ei siin ei ole Tseiloni saari Prantsusmaa statistikas mitte arvesse võetud. Kui Eesti statistikat peetakse, siis võetakse Saaremaa küll hulka, aga Prantsusmaa statistikud küll Tseiloni saart ei ole arvestanud. Härra Laarman võib ju Lapimaa statistikaga välja tulla, kui tal selleks täpseid andmeid on, minul kahjuks neid ei ole. Aga võtame nüüd edasi Rootsi. Rootsis on põllumajapidamisi kus kunni 2 hektaari maad 24,9%, 2—20 hektaari 64,8%. (K. Tonkman põl: Aga vaadake nüüd, mida rohkem põhja poole seda suuremaks läheb!) 20—100 hektaari 9,5% ja üle 100 hektaari 0,9%. (A. Jürman, põl: Aga Teie oma usuõpetuse järgi peaksite kaitsma suurmajapidamist.) Daanis... (K. Tonkman, põl: Kas kuulsite, mis härra Jürman ütles?) Jah, kuulsin küll, et ta midagi usuõpetusest kõneles, ta peaks kristlikku rahvaerakonda üle minema. (K. Tonkman, põl: Ei, see usuõpetus on sotsialism.) Sotsialism ei ole usuõpetus, härra Tonkman, Teie saate sotsialismist nähtavasti valesti aru. Nüüd aga vast Teid ehk huvitab, kuidas Daanis on põllumajandus korraldatud. Teie olete sealt väga palju näiteid ette toonud. Maa väärtuse järgi on seal 62.152 põllumajapidamist vähem kui $\frac{1}{32}$ -dik hartkorni, $\frac{1}{32}$ — $\frac{1}{4}$ hartkorni — 51.927 majapidamist, $\frac{1}{4}$ —1 — 69.131 majapidamist, 1—2 — 23.060 majapidamist, 2—4 — 24.365 majapidamist, 4—8 — 23.327 majapidamist, 8—12 — 3.765 majapidamist, 12—20 — 1.174 majapidamist, üle 20 hartkorni — 919, Hollandis on kunni 5 hektaarini — 50%, 5—10 hektaari 19,0%, 10—20 hektaari 16,3%, 20—50 hektaari — 12,0%, 50—100 hektaari 1,6%, üle 100 hektaari — 0,1%. Ja Saksamaal, 1907. aasta andmete järgi 0,1—0,5 aarini 36,3, 0,5—1 hektaarini — 11,03%, 1—2 hektaari 11,03%, 2—3 hektaari 7,5%, 3—4 hektaari 5,7%, 4—5 hektaari 4,4%, 5—10 hektaari 11,4%, 10—20 hektaari 7,2%, 20—50 hektaari 3,9%, 50—100 hektaari 0,6%, 100—200 hektaari 0,2%, 200—500 hektaari 0,2%, 500 kunni 1000 ja üle 1000 hektaari — 0,0%. Ma arvan, et need arvud peaksid meile selget keelt kõnelema selle üle, missugust pilti peaks pakkuma Eesti, kui siin põllupidamine samuti intensiivseks muutub, kui see on riikides, mille kohta andmeid ette tõin. 75-hektaarilised talud on kunstlik tamm, mis edenev elu ilmingimata maha murrab.

Meiega pea ühetaolistes oludes viibivates Lätis ja Leedus on maareformi teostamisel asutatud talud poole võrra ja kolm kord oma suuruse poolest väiksemad kui Eestis. Meil on puudunud maareformi teostamise juhtidel nähtavasti arusaamine; põllumajapidamiste suurus oleneb esimeses järjekorras muidugi maa headusest. Meil aga on Viljandi- ja Pärnumaal sagedasti suuri asunikkude kohti välja antud, kuna kehva pinnaga Saaremaal kohad väiksemad planeeritud, kuna ometi vastupidi peaks olema, et võimalik oleks ära elada. Meie maareformi teostamist on juhitud tööerakond ja põllumehed, ja kui nüüd maajagamisel põlised põllutöölised on ilma maata jäänud, siis on nende süü, kui peab neile maast ilmajäänud inimestele hakkama mujalt maad muretsema, et nad Brasiiliasse välja rändama või ära surema ei peaks. (Vahelhüüe K. Tonkman'i, põl poolt.) Kuid pean siiski tähendama, et meil keskmiselt asunikutalu suurus, nagu seda ka meie ametlikud andmed tõendavad, ei ole ka mitte 75 hektaari, vaid meil on keskmine asunikutalu suurus 20 hektaari, ja need on ikkagi elujõulised talud. Nende ülesharimiseks tarvitatakse osalt palgalist tööjõudu. Sellest peaks järgnema, et meie oludes praeguste põlluharimisviisidega ja praeguse intensiivsuse juures ühehobusetalu, mida ilma palgalise tööjõuta kasutada võimalik, maaheaduse järgi 10—15 hektaari suur peaks olema. Kui arvatakse, et minu põhjendused ekslikud, siis loodan, et vastavate parandustega esinetakse ja kui selgeks tehakse, et need õiged ei ole, siis oleksid nad nii lahked ja ütleksid, kui suur see õige suurus peaks olema, ja teeksid siis ka vastava parandus-ettepaneku. Nüüd kolmas küsimus, kust poolt võtta maad? Selle küsimuse peale vastamiseks on vaja kõigepealt teada, kui suured on Eestis maatagavarad, kuidas need jaotatud ja kuipalju vajaksid maad juurdeldoodavad iseseisvad majapidamised. Popside arvu kohta peeti juba I lugemisel pikki vaidlusi. Kui suur see õige arv just oleks? Põllumeeste kõnelejad toonitasid, et neid palju vähem olla kui 10.000, missugune arv ametlikkudel andmetel põhjeneb, aga anti mõista, et see arv palju vähem on, ja vaevalt 1/3 sellest arvust välja teeb. Meie väikestes oludes oleks see arv, kui see ka 1/3 oleks, küllalt suur selleks, et seda hulka kodanikke rahuldada. Kuid, kui popse vähem kui 10.000 perekonda, ja põllumeeste kõnelejal selles asjas õigus peaks olema, et meie statistika lonkab, siis oleks kergem seda küsimust lahendada. 60.000 talu küljest paarituhande popsile maad leida oleks palju kergem, kui 10.000 popsile. Kahjuks pean aga tõendama, et Saaremaal üksi, kus ainult 1/20 osa Eesti kodanikkudest

elab, popse, kes mõisatest maad ei saanud, üle 3000 perekonna asub. Nendest on suurem osa iseseisvad kreposteeritud maaomanikud, kuid nende maade suurus kõigub mõne sajandiku ja paari tiinu vahel, ja nende edaspidise elamisvõimaluse võib kindlustada ainult sel teel, et neile sennistest küla ühiskarjamaadest ning heinamaadest, mida nüüd krunti panema hakatakse, see jagu maad juurde antaks, et nad endist viisi hobuse, lehma ja lambad võiksid pidada. Kui härrad põllumehed arvavad, et minu väide, nagu oleks seal kolmtuhat popsiperekonda, ekslik, siis luban endale ette kanda väljavõtte raamatust „Maaküsimus Saaremaal“, kus selle kohta kirjutab endine Saaremaa kommissar härra Viktor Neggo järgmised andmed. Raamat on põllumeeste esituse kirjastusel ilmunud: „Maatarahvas ja vabadikud. Maatarahva arv Saaremaal. Saaremaal on maal asuvat maatarahvast ja vabadikke võrdlemisi hulga rohkem kui mujal Eesti vabariigi piirides. Üldine Saaremaa elanikkude arv on vähe üle 50.000. Ostuja renditalusid on Saaremaal umbes 3½ tuhat. Kui aga taluomaniku või rentniku perekonna suurust arvata keskmiselt 5 inimese peale, siis saaksime taluelanikke ühes perekondadega umbes 17.000 ümber. Kui sinna juurde arvata Kuressaare linna, mõisaomanikkude ja mõisarentnikkude perekonnad, kasvaks see arv umbes 20.000. Nii oleks siis Saaremaal maal asuvat maatarahvast ja vabadikke üle 30.000, mis umbes 60—65% maaelanikkude arvust välja teeks, see on vähemalt 6.000 perekonda.” 6.000 perekonda arvab härra Viktor Neggo. Ma arvan, et 3.000 perekonda. Ma võtsin need maha, kes on maad saanud, aga neid üle 3.000 ei ole Saaremaal, seda võib härra Teetsov, endine riigimaade ülem, kinnitada. Nüüd võtame viimased andmed, see on riigi statistika nädalalehest. Rendimajapidamiste arv 1925. a. üleskirjutuse järgi. Siin on arvesse võetud ainult ostutalumaad ja on võetud ainult rendimajapidamised, mitte Saaremaa vabadikud, kellel oma nimele kreposteeritud kohad on ja nende arv on siin järgmine. Siin on ette toodud arvud mitte terve riigi kohta, vaid ainult 308 valla kohta ja nende 308 valla kohta on arv järgmine: rendimajapidamiste arv ostutalu maadel kunni 5 hektaarini on 3076, see on raharendi lepinguga; 5—10 hektaari 897, 10—20 hektaari 1099. Edasi võtame pooletera ja segarendi lepinguga — 0,5—5 hektaari 711, 5—10 hektaari 171 ja 10—20 hektaari — 276. See on 308 vallas ja ainult ostutalumaadel. 308, puudub veel 74 valda. 300 maha arvata 74, näeme et ¼ tuleb veel juurde. (Vahelhüüe paremalt poolt: Palju Teie siis saate?)

Tuleb palju üle 10 tuhande. Aga minu arvates on kindel, et üks osa statistika poolt popside sekka arvatud väikemaapidajatest loobub maasaamisest. Siia hulka on arvatud käsitöölised, näiteks küla sepad jne., kes kunagi ei tule selleks omale maad saama, et omale põlluharimisega ülespidamist teenida, sest tema ülespidamine on käsitöö. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kriminaalkuritegijad ka!) Kriminaalkuritegijad asuvad meil vangimajades, kui aga ta perekond asub maal, ega siis teie tema perekonda ei taha selle eest karistada.

Minu arvates jääb vähemalt 5.000 perekonna ümber neid, kellele vähemalt 10 hektaari igale perekonnale maad tuleks võimaldada. Kui neil 5.000-del perekonnal senni tegelikult kasutada on olnud 3000 hektaari, tuleks juurde kogusummas 47.000 hektaari ja see ei ole väga suur arv. Üks osa sellest tuleks riigi tagavara-maadest ja lähedal asuvatest era- kui ka kogukonnamaadest, aga siiski ei ole kahtlust, et üks osa tuleb tingimata anda ka nende taluomanikkude maast, kus talusid rendina kasutatakse. Raskusi sünnitab ka see, et maa võimalikult eluaseme lähedusest tuleks anda, et selle kasutamine raskusi ei sünnitaks. Seal, kus talud alles rendi näol kasutada, ei saaks ka selle püha eraomanduse puutumatus kaitsjad vastu vaielda, sest nende maadest võib juba praegu maareformi teostamise määruste põhjal vabadikkudele maad anda. Kus aga talud juba eraomanduseks müüdid, tõstetakse põllumeeste poolt püha eraomanduse puutumatus mõte suure ja äärmiselt demagoogilise põrinaga üles ja püütakse selle peale põhjendades näidata, et vabadikkudele maade ligiandmine täiesti vastuvõtmatu on. Aga pruugib ainult meelde tuletada, et mitte väga kaua aega tagasi ei ole sellest, kui kõik eestlased olid teiste eraomandus, kus meie esivanemad olid pärisorjad ja kui ei oleks leidunud inimesi, kes oleksid selle kaitseks välja astunud, et see püha eraomandus nende omanikkude käest ära võetaks, siis ei oleks meie praegu vabad kodanikud. Seda enam ei peaks ka sisuliselt olema põhjust vastu vaielda, sest võõrandamine üldistes huvides oli lubatud tsaari ajal ja seda lubab ka Eesti põhiseaduse § 24. ilma maaomaniku nõusolekuta. Et praegusel korral vabadikkude seisukorra kindlustamist üldised huvid nõuavad, selles ei ole vähematki kahtlust, sellest kõnelesin mina selle seaduseelnõu I lugemisel ja ei hakka pikemalt neid põhjusi ette tooma. Meie põhiseadus nõuab, et majandusliku elu korraldamine peab vastama õiguse põhimõtetele, mille sihiks on inimväärilise ülespidamise kindlustamine sellekohaste seaduste järgi, mis käivad harimiseks maasaamise ja eluaseme saamise kohta. Alla kriipsutama peab seda, et

meie põhiseadus esimeses järjekorras nimetab harimiseks maasaamist, seega seda pidades tähtsamaks isegi eluaseme saamisest.

Käesolevast seadusest käib punase joonena läbi mõte: eluaseme kindlustamiseks tuleb võõrandada ka taluomaniku maad. Seda nõuavad üldised huvid. Niisama nõuavad üldised huvid, et maal elutseval põlluharijal oleks kindlustatud harimiseks maa. Ilma selleta ei ole temal ka eluasemest üksinda mingit kasu ja tuleks ikkagi Brasiiliasse orjaks rännata.

Kuid ma lähen veel kaugemale ja julgen öelda, et kui praegune seadus, mis majandusliku elu korraldamiseks määratud, ei vasta nendele põhimõtetele, mida põhiseaduse § 25 üles seab, siis ei või see kui põhiseaduse vastane, omada maksvust ega jõudu.

Riik peab ühteviisi hoolitsema kõigi oma kodanikkude eest. Tema nõuab kõigilt kodanikudelt ühteviisi kohuste täitmist riigi vastu. Kodanlikus ilmakorras ei võimalda ükski riik kõigile ühesuguseid soodustusi. Kuid on teatud miinimum, mida iga riik igale ühele, ka väiksemale oma kodanikkudest, peab võimaldama. Ja selle miinimumi hulka kuulub ka töö- ja elamisvõimaluste eest hoolitsemine. See sünnib üldistes huvides. Vabadiku poeg kaitse samuti isamaad kui peremehe poeg, ja sellepärast ei ole mingit õigust lasta nüüd isa ja ema, kes selle poja kasvatanud, nälga surra. See küsimus peaks sedavõrd selge olema, et ei oleks tarvilik selle üle pikemalt rääkida.

Teiseks sünnib võõrandamine võrdlemisi kõrge tasu eest. Põllumeeste endi seletuste järgi võetakse asunikudelt maa eest väga kallist hinda, poole kallimat kui maa tegelikult väärt. Sotsialistide poolt tehti omalajal, kui seda maahinna küsimust arutati, ettepanek, mille järgi asunikutalu 3—4.000 marka maksma oleks tulnud, mis aga põllumeeste, tööerakonna, kristlaste ja asunikude eneste häältega tagasi lükati. Selle sama kalli hinna saavad ka põllumehed nende maade eest, mis popsidele antud. Aga asunikud said mõisatest paremad maad kui talumaad, ja põllumehed saavad nüüd samas suuruses tasu nende maade eest, mis popsidele antakse. Talud asutati vanasti ka mõisa viletsamate maade peale ja viletsamatest viletsad olid need kruusamäed ja karjamaaservad, mis vabadikkudele anti. Oma higivaevaga on vabadikud need üles harinud ja viljakandvaks maaks muutnud, mille eest nüüd taluomanikkude esitajate eneste poolt kalliks nimetatud kahekordset hinda maksavad. Kui nüüd vastu ollakse müüma ka sarnase kalli hinna eest karjamaaservasid, kus seda riigi ja rahva hea käekäik nõuab, siis näitab see ainult, et arusaamine üldsuse huvidest täiesti ära

lämmatatud on. (K. Päts, põl: Revideerige parem oma arusaamist.) Kuid ma ei usu, et Eesti põllumees tõepoolest selle vastu oleks, kui popsile maad juurde antakse, et ka see ära elada saaks, sest popsid on kõik võrsunud nendetsamadest taludest, mille servadel nad asuvad. Nad on sagedasti taluomanikkude vennad või lähemad sugulased. Ma ei tahaks uskuda, et Eesti taluomanikud oleksid kõik Kaini järeltulijad, kes oma venna ükskord vihatujus maha löi. Vabadikkudelt elamisvõimaluste võtmine oleks aga mitukorda hirmsam kuritegu, kui piiblis kirjeldatud Kaini vennatapmise lugu. See sündis vihahoos ja ägeduses, selle ohvriks langes ainult üks inimene. Siin aga sünniks hävitamine kindla kava järgi, mitte vihahoos ja ägeduses, vaid ettemõeldud sihikindla kava järgi ja teadmises, et siin võivad surra ka süüitud lapsed, kelle vanematelt võetakse elamisvõimalused. Ma kordan veel kord, et ma ei taha uskuda seda Eesti põllumehest. Kuid ma pean kurvastusega tõendama, et Eesti põllumeeste poliitilisteks juhtideks hakanud isikud käivad ringi maad mööda ja tahavad tuua nähtavasti ohvriteks popse, millega lunastavad omale poolehoiu taluomanikkude juures. Nagu ma kuulnud olen, äratavad nad sihikindlalt kõigealatumaid, omakasupüüdlikke kirgesid ja tarvitavad kõigedemagoogilisemaid võtteid isegi seal, kus taluperemehed ütlevad, et nad on nõus, et neil midagi vastu vaielda ei ole. Siis ütlevad nad: ärge olge lollid, et teie nõus olete, mispärast teie seda teete. Selle asemel, et riiklikult tarvilikku selgitustööd teha, ässitavad nad venna vastu. (M. Martinson, põl: Teie olete seda teinud.) Eksite, härra Martinson, (O. Gustavson, stp: Teetsov lubab popside küsimuse rahvasteliitu viia.) Härra Martinson, lugege parem oma ajakirjandust, mis seal selle kohta kirjutatakse. Mitte ainult ajakirjanduses, vaid ka parlamendis teevad Teie esitajad sedasama tööd. Nende hingede peale, kes seda teevad, langeb ka vastutus Brasiiliasse väljarännanud õnnetute perekondade saatuse eest, kes seal taudide ohvriks langenud või raskes orjuses peavad hääbuma. Aga ma tuletan meelde, et maaliidu talus ka teised tuuled puhusid. Maaliidu keskkomitee poolt 1919. a. väljaantud „Teejuhis“ leiame, nimelt eeskava peatükk 4-da § 19. öeldakse muuseas ka järgmist: „Eestis on maaolude põhjalik uuendamine väikepõllupidamise laiendamise mõttes mõõdapäasemata tarviduseks, et: a) majanduslikult iseseisvate väikepõllumeeste arvu tõstes Eesti riigile vankumata alust rajada; b) Eesti rahvale tema kodumaal loomulikku elamis- ja edenemisvõimalust muretseda; c) põllutööd viljakamaks muuta; d) Eesti

poliitilist, majanduslikku ja kultuurelu kandvat edumeelset kodanikkude hulka jõudsasti rõhkendada.“ Maaliidu eeskava § 21. ütleb: „Maata põllumeestele annab Eesti vabariik kodumaal leiduvad kroonu- ja rüütelkonna maad põliseks pidamiseks, või müüb pärisomanduseks. Selleks samaks otstarbeks omandab riik tarviduse järgi ja õiglase tasu eest rüütelmõisate ning muid eraomanikkude maid võõrandamise teel.“ Vaadake, siin on jutt nendest popsidest. Maatainimestele maaandamiseks võõrandab riik rüütelkonna maid ja ka muid eraomanikkude maid õiglase tasu eest, aga kes on siis need muud eraomanikud Eestis. Edasi ütleb § 23.: „Mõisatest lahutatud talud, mille suurus üle teatava määra ei ulata, ei tule mitte sundusliku võõrandamise alla.“ Vaadake, mis siin on öeldud. Tähen-dab, isegi talud, mille suurus üle teatava määra ulatab, kuuluvad maaliidu eeskava järgi sunduslikule võõrandamisele. Minu parandusettepanek on täielikus kooskõlas maaliidu programmiga. Kahjuks on minule osaks langenud seda parandust teha ja teda kaitsta, kuna see ülesanne õieti peaks lasuma nende kodanikkude kihtide esitajate peal, kes sellest eestkätt huvitatud. Kui teie selle paranduse vastu võtate, teostate teie need sihid, mis selle programmi kokkuseadmisel üles seadsite.

Lõpuks tõmbaksin ma mõned jooned tsaarirajal ja demokraatliku Eesti vabariigis valitsevate olude võrdlemiseks. Põllupank ostis tsaarirajal Eestis mõisad ja planeeris siin uusi talusid. Ma võin andmeid tuua selle kohta, kuidas see Saaremaal sündis. Saaremaal on maa kehvem kui teistes maakondades ja talud võrdlemisi väiksemad kui mannermaal. Põllupank eraldas sel kehval maal talukohtadest vabadikukohtadele igaühele 10—20 tiinu, ja keegi taluomanik ei kõssanud selle vastu. Mõni isegi tänas, sest talude ostuhind tuli sellevõrra odavam. Talud ise selle tõttu, et neid krunti pandi, suutsid ostumaksu tasuda ja sealjuures rohkem tulu anda, kui kroonuvaldade talud sealsamas läheduses, mis juba 1907. aastast saadik ostumaksust vabastati, kuid kruntimata olid. Uued 10—20-tiinulised loodud vabadikukohad osutusid viletsa maa peale vaatamata täiesti elujõulistena, samuti ka kohad, mis 2, 3, 4 peale kokku mõisatest osteti, sest rahapuudusel omal raha ei jätkunud terve koha väljaostmiseks.

Eesti vabariik korraldas samuti renditalusid, mis maaseadusega korraldati, kuid jättis vabadikud ilma maata, selle peale vaatamata, et maaseadus ja maareformi teostamise määrused selleks mingisuguseid takistusi ei teinud. Talud jäeti seadusega ainult kunni nende planeerimiseni sennises suuruses endiste omanik-

kude kasutada. Ja kui mõni maamõõtja mõnel pool selle seaduse mõttest õieti aru sai ja mõnele vabadikule juurdelõikeid tegi, siis tehti temale põllutöoministeeriumi poolt tubli peapesu, mispärast tema nii on talitanud.

Ma toon veel ühe teise näite. 6. juuni 1912. a. seadusega anti võimalus rüütelkonna mõisate järele olevaid talusid välja osta. Saaremaal oli 4 rüütelkonna mõisat. Nende järele 295 talu ja 345 kirjaliku rendilepinguga vabadikku ja peale selle 140 vabadikukohta, mis asuvad karjamaa servadel. Talude keskmine suurus on seal 33—60 tiinu, vabadikukohtadel aga 0,41—0,62 tiinu. 1913. a., kui samme astuti tähendatud seaduse teostamiseks ja asuti talumaade planeerimisele, selgus, et vabadikud väljapääsemata seisukorda satuksid, kui neile maad juurde ei planeeritaks. Selleaegne mõisnikkudest koosseisv landrati kolleegium leidis, et võimatu on rüütelkonna mõisate talumaid planeerida, ilma vabadikkude seisukorra kindlustamata, ja esines Liivimaa kuberneris ees ettepanekutega, et seadust täiendataks selles mõttes, et $\frac{1}{6}$ osa kõlbulikust talumaast ja kõik kõlbmata maa vabadikkudele juurde antaks ja peale selle maa, mis praegu vabadikkude käes kasutada on. See ettepanek saadeti kuberneris poolt vastavale ministeeriumile, ja selletõttu pandi seaduse täitmine seisma. Kui isegi selleaegne tagurlik rüütelkonna asutus, tsaarivalitsuse ajal, kus veel kõnetki ei olnud kodanikkude üheõiguslusest ja majandusliku elu korraldamisest õigluse põhimõtete alusel, tarvilikuks leidis sarnase ettepanekuga esineda, siis tunnistab see, et küsimus äärmiselt terav ja selle lahendamine vabadikkude seisukorra kindlustamise mõttes riiklikkudes ja ühiskondlikkudes huvides möödapääsematu. Kuberner esines vastava ettepanekuga ja seaduse teostamine pandi seisma kunni vastava novelli väljatöötamiseni. Et aga sõda peale tuli, jäi vastav novell Vene valitsuse poolt vastu võtmata.

Aga Eesti vabariigi põllutöoministeerium esineb nüüd seaduseelnõuga, mille järgi vabadikkudele maad antakse ainult sennise kasutamise suuruses, see on keskmiselt $\frac{2}{3}$ hektaari. Ja mitte ainult põllutöoministeerium, vaid ka rahvaesitus — maakommisjon on selle samal kujul vastu võtnud ja Riigikogule esitanud. Tähendab, tsariaegne kuberner ja mõisnikud hoolitsesid rohkem vaesematele inimestele elu alalhoidmise võimaluste loomise eest, kui seda teeb Eesti vabariik, kus majanduselu korraldatakse õigluse põhimõtete järgi. Ja kui tõepoolest see seadus sarnasel kujul peaks vastu võetama, siis ei või olla kibedamat pilget ja põhiseaduse mõtte reostamist kui see. Ja kui see peaks sündima, siis peaks küsima: mispärast

see nii on? Kas demokraatia tõesti halvem on tsaarivalitsusest? Kas praegu piits on antud kätte, mis kibedamini peksavad, kui endisel ajal mõisnikkude omad?

Neil põhjustel panen ette, minu poolt esitatud parandus vastu võtta.

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu on 2 tundi töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.05 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.25 m.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

M. Laarman (põl): Mina tahtsin oma poolt põllumeeste rühma nimel selle seaduseelnõu esimeste paragrahvide juures tehtud ettepanekut korrata, nimelt võtta popsikohtade maa-ala ülemmääraks 5 hektaari suurune maa-ala. Kordan oma ettepanekut, lootes, et ta täna läbi läheb. Minu ettepanek läheb küll tuntavalt lahku minu eelkõneleja härra Jõeäär'i poolt tehtud ettepanekust, kes talumaadest popsidele võetavaks maa-alaks hoopis suurema normi tahtis määrata, kui seda minu ettepanek ette näeb. Kuid ei ole ju midagi teha — ma pean avalikult tunnistama, et meie vaated härra Jõeäär'iga mitte ainult siin, vaid ka paljudes muudes küsimustes tuntavalt lahku lähevad ja ka paljudes asjades arusaamised lahku lähevad. Nii võttis näiteks härra Jõeäär täna valitsuse deklaratsioonist ühe lause välja, nimelt kolmandalt leheküljelt, kus öeldud on, et „väljarändamise ärahoidmise küsimuse lahendamiseks tahab Vabariigi Valitsus võimalusi luua kodumaal maasaamiseks“, ja tõlgitseb selle lause omamoodi ümber, et kust seda maad mujalt võtta on, — riigimaad härra Jõeäär'i arvates popsidele andmiseks ei jätku, tuleb muidugi mõista nende „neetud hallparunite“ mõisate kallale asuda, mis mõnel pool küll suuremad ei ole kui kümne tiinu ümber, nii et nad ei ulatu popsikoha suuruseni ja neile maad veel ligi tuleks anda. (Vahelhüüe A. Jõeäär'i, stp poolt.) Minul on andmeid, härra Jõeäär, Pärnumaalt, kus Teie ütlesite väga hea maa olevat. Ma soovitaksin Teile Eestimaa, üldse meie kodumaa pinnaga tutvuneda, siis võiksite Teie näha, et Pärnumaa üks kehvematest maadest on, peale üksikute Halliste kihelkonna osade. Aga ei pruugi ju

vaeva näha niisuguste asjadega, nagu meie kodumaa tundmaõppimisega, palju parem on ju taevast andmeid noppida ja lugeda, kui suured on maa-alad Tseiloni saarel ja Belgias ja kui suured maatükid seal popsidele kätte antakse. Arvatakse ja öeldakse, et kui Tseiloni saarel või Prantsusmaal on popsi maakoht näiteks üks hektaar või koguni veel vähem, et siis ka meie juures võimalik on seda läbi viia. Ma mäletan ühte väikest lugu Jakobsoni lugemikust. Seal on öeldud, et kui Tseiloni saarel üks mees kolm leivapuud istutab, siis on ta ju muretsenud iseenese ja oma tulevaste põlvede eest kahe kunni kolme põlveni. Need puud andvat niipalju vilja, et neist terved perekonnad väga lähedasti ära elavat. Ma imestan väga, et härra Jõeäär ka sellest loost järeldusi ei teinud.

Ei tohiks nõnda vabalt andmetega, neid umbropsu võõrsilt kopeerides, ümber käia ja Prantsusmaa olusid, kus mina, ja julgen oletada ka härra Jõeäär, pole käinud, kuulmise järele ette kandma hakata, parem aga peaks kõigepealt kodumaa olusid tundma õppima. Härra Jõeäär'i kõne peaviga seisis selles, et tema küll palju andmeid ette tõi, kuid neid ei osanud õieti ära tarvitada. Kas tahab härra Jõeäär, kui ta vastavaid andmeid ette tõi, sellega öelda, et meie maal ka nii väikesed kohad peavad olema, nagu Prantsusmaal ja Belgias. Meie oleme palju edumeelsemad. Meie ei taha poole hektaariga leppida, vaid mina tegin ettepaneku 5 hektaari, kus see võimalik, popsile välja lõigata. Nagu ma juba tähendasin, ei ole meie hallparunitel sugugi nii väga palju maad käes. Ma tooksin näite Pärnumaalt, kus talu all kõigist 10—15 tiinu, kuid mille peal 4 popsi asub.

Kuulge, härra Jõeäär, kuidas Teie seal selle küsimuse lahendamise peale vaatate?

Mina olen kuulnud üht vanajuttu, kus vanapagan hobuse nahka laiali venitanud on. Kas arvate, härra Jõeäär, et ka siin sarnased järeldused tulevad teha hallparunitel maa eraldamisel ja maid laiali venitada. Ma tean juhtumist, kus põllutöoministerium on katsunud ühte sootükki niiviisi laiali kiskuda. Kas tahate hallparunite maa-aladega samuti tegema hakata. Ma ei saanud kõigist neist andmetest, mis Teie ette kandsite ja kogu Teie kõnest aru, mis tahtsite Teie öelda, kas seda, et popsi- või talukoht peab väikene olema või jällegi seda, et talukoht peab väikene, popsikoht aga suurem olema.

Pea tähendama ning jällegi ühe vana loo juurde tulema, nimelt, kui Vanemuine maa peale tulnud ja oma kandlil mänginud, siis olevat iga loom sellest mängust isemoodi aru saanud. Mõnel jäänud ainult meelde kandli-

pulkade piuksatused. Nii usun ka mina, et mõned härrad on valitsuse deklaratsioonist aru saanud ainult piuksatustest, aga põhiheli-dest mitte. Minul ei ole mingit põhjust ega tarvidust selle Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni eest välja astuda, seda teevad muidugi teised, kuid tahtsin ainult nimetada seda, kuidas selgeid asju võib segaselt seletada. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Jah, mina olen Mats Laarman, ning ei häbene sugugi oma maamehelikku nime, kui teie aga ainult oma saksanimest headmeelt tunneksite. (Vahelhüüe: Laarman on ka saksa nimi.)

Härra Jõeäär tähendas veel, et otstarbekohase maadekorraldamise all tuleb tingimata mõista talumaade jagamist. Meil ei ole mingit kahtlust selles suhtes. Seda püüet on pahempoolsed nii mitu ja mitu korda varem korranud, nimelt: talumaad tulevad jagamisele võtta—sellepärast ei ole see jutt nüüd sugugi uudis. Mõne aja eest kirjutas sotsialist härra Vain „Ühendus'es“ järgmist: „Kuid praegu on vabadiku teise kohta asetamine enam teoreetilisel käsitatav, kui praktiliselt läbiviidav, selleks on maatahtjaid liig palju ja kõlbulikku maad praeguste majapidamise viiside jaoks liig vähe“...

„Väikemajapidamiste suurendamisel kerkib esile talude maa, mida senni korralikult ei harita, mis isegi söödis seisab. Aegadel, mil inimesed suure vaevaga omale tööala leiavad, on maade söödispidamine aga ka maade korratu harimine rahvamajanduslik kuritegu. Samuti võidakse taludelt võõrandada maid, mida nende kauguse pärast korralikult harida ei saa, mida sellepärast välja renditakse.“

Jällegi on siin näidatud, kui pealiskaudselt kodumaad tuntakse. Meil on olemas talukohti, kus talu all ei ole rohkem maad, kui ainult õuemaa, kuna muu maa laiali pillatud on. Selle loogika järgi, millega välja tullakse, tuleks taludelt kõik muu maa peale õuemaa, kus elumaja ja muud hooned peal, ära võtta. Kas on see siis kuulus väikepõllupidamise süvendamine, kui talu alla jäetakse ainult õuemaa ning teine maa ära võetakse. Ei härrad, nõnda ei tohi asja peale vaadata. Asja peale peab vaatama teise pilguga, ja niisuguse pilguga, mis õige.

On olemas tõesti niisuguseid suuremaid talusid, kus osa maast kaugel taludest emal — siin võiks veel jutt olla niisuguste maade eraldamisest või võõrandamisest. Kuid enne peab olusid tundma ja siis alles võõrandamisega välja tulema. Kui meie talitaksime praegu nõnda, nagu sotsialist Vain soovitab, siis lööksime sellega meie väikepõllupidamisel jalad täiesti alt ära. Üldse peab tähendama, et siin väga julgeid ettepanekuid tehakse, et seda

pealust, millele riik tugeneb, alt ära lüüa. Kui arvatakse, et väikepõllupidamine oma aja ära on elanud, ja mõne uue edulisema vormi peale üle peab minema, mispärast siis loome meie praegu uusi väikemajapidamisi, asunduskohti, mis peavad ometi elujõulised olema? Kui nad seda ei ole, siis ei maksaks ju riigil nendega vaeva näha, vaid peaks juba algusest peale minema selle süsteemi peale, mille üle härra Jõeäär siin pika ettelugemise pidas.

Siis tahtsin veel kõrvalmärkusena tähendada mõne teise härra Jõeäär'i kõnes ettetoodud asjaolu peale. Tema ütles nimelt, et kui aga ainult tööd tehakse, siis toidab meie maa küllalt rahuloldavalt meie elanikud ära. Mina kirjutan sellele soovile kahe käega alla. Kuid minu arvates just sealtpoolt küljest, kus härra Jõeäär istub, on sellele töötegemisele ja tööviljakusele õige palju riive ette lükatud ja tahetakse iga päev ikka uusi riive ette lükata. Kui tööpoolest tahetakse, et kasulik töö edeneks, siis ei tohiks edaspidi tulla niisuguste seadustega, mis loovale tööle riivi ette lükavad ja keelavad ülesehitatavat ja kasulikku tööd ette võtta. (L. Johanson, stp: Hoolekandeseadus!) Ma arvan, neid näiteid oleks palju. (L. Johanson, stp: Teil pole ühtki!) Kõigeilusam näide, härra Johanson, on Teie viimane sünnitus, see kuulus palkade alammäärade seadus, kus Teie 20-aastasele karjasele 11 tuhat marka palka tahate anda. See on kõigeparema näide, kuidas teie tööd halvata tahate. Teie olete ise kõigerohkem näiteid andnud. (J. Voiman, stp: Pange oma Harju panga võlad palkade tõstmiseks.) Küsige oma härra Linkvist'i käest Harju panga võlgu, ärge neid mujalt küsima tulge.

Härra Jõeäär näitab, et temal arvude lugemine küllalt selge on, aga, nagu ma tähendasin, ei oska tema sellest arvude lugemisest tarvilikke järeldusi teha. Sellepärast tähendan veel kord, ei olnud nendest pikkadest arvude ridadest kellelgi kasu, ta võiks neid täiesti oma teada pidada.

Kui ette kanda andmeid ja arvsid, siis peaks neid ka kokku võtma ja teatavaid loogilisi järeldusi tegema.

Siis veel üks väikene lõpumärkus selle kohta. Härra Jõeäär arvas siin tarvilikuks neid taluperemehi, kes nende heade soovide peale vabatahtlikult oma maad ära ei jaga possidele, Kaini järeltulijateks tembeldata. Arvan, et kaugemale keegi minna ei saa, kui niisuguste kõnekõlksudega ja sõnadega tulla, kus meie väga töökaid ja kokkuhoidlikke taluperemehi tembeldatakse Kaini järeltulijateks, kes oma ligimese käest viimase vere ja vaevaga kogutud

vara ära kiskuda tahavad. Nii kaugemale ei tohi ometi minna.

A. Vomm (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolev paragrahv määrab ära, kui suur korraldatakse see koht vabadikule, mis käesoleva seaduse alusel korraldamisele kuulub. § 3-da vastuvõtmisega võeti juba vastu niisugune kitsendus, et üks jagu vabadikudest oma kohtadelt lahkuma peab.

Kui § 19 vastu võetakse sarnasel kujul, nagu see maakommissjoni poolt esitatud, siis peab oma sennistelt kohtadelt lahkuma ka suur osa praeguolevatest vabadikkudest. Põhjus on see, et paragrahv praegusel kujul näeb ette, et korraldamisele määratud maa eraldatakse sennise kasutamise suuruses, see tähendab, mitte üht jalatäit maad enam juurde ei anta, vaid eraldatakse see maa, mis vabadikul viimasel silmapilgul käes kasutada on. Meie teame aga ainult ühte, et vabadikkudel enam niipalju maad käes ei ole, kui seda oli mõni aasta tagasi. (K. Tonkman, põl: See pidada ju riigimajanduslikult kasulik olema, et vähem maad kasutada on — härra Jõeäär tõi selle kohta õige palju andmeid ette.) Teil võib rkl. Jõeäär'i ettekandest hoopis teistsugune arusaamine olla, kui minul. Vaatame vabadikkude seisukorda 1919. aastast peale — kui palju oli neil siis maad käes ja kui palju praegu. Sellest ajast, kui pandi maksma rendilepingute pikendamise seadus, mis pidi kaitseks olema, et vabadiku kohta ei saaks ära hävitada, see tähendab, neid nendelt kohtadelt mitte minema ajada, siis nägime ühte püüet, mis maaomanikkudel oli, nimelt see, et seda maad igal võimalikul juhtumisel vähendada ja paremal juhtumisel ka hoopis ära võtta. Ja see äravõtmise kujunes selle järele, kuipalju oli maaomanikul kavalust ja osavust seadusest mööda hiilimiseks ja kuivõrd vabadik või pops kirjaoskamatu oli, et ta seda seadust enese kaitseks tarvitada ei osanud. Sarnase olukorra tõttu on praegune vabadikkude seisukord niisugune, et nendel, kellel 1919.—1920. aastal, võib olla, 15 vakamaad — nagu seda seadus ette näeb — põldu oli, et neil nüüd veel 1—2 vakamaad põldu, paremal juhtumisel, käes on. Aga väga suur osa neist, kellel oma väike maapidamine oli, 10—15 vakamaad, on küll sarnased, kellel mitte rohkem maad, kasutada pole, kui 1/2 vakamaad kartulimaad, maja ja õuealust pinda. Kui § 19. niisugusel kujul vastu võetakse, siis selle paragrahvi põhjal eraldatakse mitmed vabadikukohad sarnased, mis perekonna tööjõu ärakasutamiseks ja temale ülespidamise võimalusi ei anna, kuna sarnastel kordadel, kus vabadik asub suure talu ääremaa

peal, küllalt võimalusi oleks vabadiku kohta sarnasena eraldada, mida põllumajanduse kohana kasutada võiks. Seega on siis kätte saadud see siht, mida põllumeestekogu esitajad on püüdnud, ja mida enam viivitatakse selle seaduse maksmapanemisega, seda enamini jõutakse sinnamaale, et maaomanikud on kärpinud seda maaosa, mis vabadikkude käes, niivõrd, et see on ainult maalapikene, mille peal ta hoone on. Siis, muu härrad, ei ole teil kellelgi midagi selle vastu, et see seadus vastu võetakse, aga kunni vabadiku käes veel mõni vakamaa maad on, senni raiute kõigi võimalikkude abinõudega selle vastu ja püüate takistusi teha selle seaduse maksmapanemiseks. Kui nüüd asuda sellele seisukohale, mille ette kandis minu parteiseltsimees Jõeäär, ja vaadata, kuidas see kooskõlas oleks põllumeeste arvamisega, nende põllumeeste arvamisega, kes maal maakonnalinnades on kokku tulnud ja nõu pidanud selle küsimuse üle, siis ma tuletaksin meelde härra Laarman'ile, — kahjuks on ta aga välja läinud — üht koosolekut, mille tema oma algatusel Viljandi kokku kutsus, ja seal olid taluperemehed need, kes panid härra Laarman'ile küsimuse ette, et mispärast seda küsimust nii ei otsustatud, et popsidele teise talu maast ka maad eraldataks. Taluperemehed ütlesid, et siis peaks see seadus vastuvõetav olema niihästi popsidele kui maaomanikkudele. Selle peale ütles härra Laarman, et see oleks tõesti parem seisukoht, kui see, mida praegu maakommisjon on esitanud, kuid vaadake, meie siht peab see olema, et meie mingisugust seaduslikku korraldust ei tohi Riigikogus otsustada, mis puutub talumaade sundulikkude eraldamisse. Vaadake, see on seisukoht, mispärast teie selle vastu olete, aga mitte sellepärast, et Jõeäär'i seisukoht halvem on, kui praegu maakommisjoni poolt ette pandud seisukoht. Ma tooksin ühe väikese tsitaadi täna lugupidetud härra Riigivanema poolt ettekantud valitsuse deklaratsioonist, kus öeldakse, et põllumajanduse alal tahab Vabariigi Valitsus kõik ära teha, et põllumajandus viljakaks ja tulutoovaks muutuks ja et kõlbulik maa-ala suureneks, muuhulgas tööjõudu ja krediiti maale juhtides. Kuidas saab aga kõlbliku maa-ala suurendamisest juttu olla, kui tahetakse needki maalapikesed vabadikkude käest ära võtta, mis neil senni käes olid, ja kuidas saab tööjõudu maale juhtida, kui maal töötavalt inimeselt võetakse käest ära viimased eluvõimalused? See ei ole muud, kui maalt töötava rahva väljatõrjumine. Praegustes oludes peab seda nimetama nälga suuremiseks, kuna linna asumise võimalusi ei ole ja kuna maa palgatööline välja rännata ei suuda.

Väljarändajad on niisugune kiht, kellel enam-vähem kapitaali on. Teisest küljest ei ole enam maa töörahva ja popsnikkude seisukord niisugusel majanduslikul alusel, nagu see enne ilmasõda oli. Maal on praegu suur tööpuudus. Ma julgen täie õigusega öelda, et maal on tööpuudus palju teravam kui linnas, aga ta ei paista seal nõnda silma ja nimelt sel põhjusel, et maatöölised elavad teisiti kui linnatöölised. Senni, nagu teie teate, makseti taludes palka natuuras. Sel oli see halb külg, et töölised said selle tõttu vähem palka, aga sel oli ka oma hea külg, et tööline neil päevil, kui tal tööd ei olnud, sai ometi leiba. Uuemal ajal, see tähendab käesoleval ajal, alalisi palgatöölisi enam ei tarvitata, vaid tarvitatakse ainult hooaja-töölisi. (M. Martinson, põl: Kus see nii on?) See on maal, kuhu teie iganes lähete. Ja kui nii on, siis näeme, et tehnilise edu tõttu, majapidamise süsteemi muutmisega, see tähendab, karjapidamisele ülemine misega, ei ole enam talupidajal tarvidust alalist palgalist tööjõudu pidada, ühes sellega ära võttes vabadikult ja popsnikult viimase maalapikese, on ära võetud maal töötaval rahvakihil, kellel maad ei ole, igasugune äraelamise võimalus. Majanduslikust seisukohast sarnaneb maatöölise seisukord linnatöölise omaga. Hoo pis halvem on aga maatöölise seisukord selle poolest, et kui linnatööline saab tööd, siis saab ta ka palga kätte ja sellega läheb ta poodi ning võib osta, mida ta tahab. Maal aga näete seda, et see, kellel maad ei ole ja lehma pidada ei saa, saagu palka, mis tahes, taluomanikult piima osta ei saa — linnas maksab piimatoop 18—20 marka, maal maksab sedasama, kuid vahe seisab selles, et linnatööline, kui temal on 20 marka, saab selle eest poest piima, maal aga keegi temale toopi piima ei müü, maksku selle eest 20 või ka 30 marka. Mispärast see nõnda on, neid põhjusi mina siin ei käsita, kuid kõik teie teate, et see nõnda on. Nii näeme, et kõik nähtused kõnelevad selle poolt, et maal ei ole töölisel võimalik muidu ära elada, kui ta ise ei saa produtseerida omale esimesejärgu tarbeaineid osaltki.

Lõpuks nimetaksin veel seda, et kui nüüd tahetakse niisugustes kohtades, kus popse palju on, need ära hävitada põhjusel, et nad rikuvad talu ühtlust, siis peab siin tähelepanu juhtima selle peale, et omal ajal, kui nad sinna asusid, siis olid seal oma eeltingimused olemas. Teie näete, et popsnikud on registreeritud riiklikult üldsummas, kuid seda ei ole näidatud, kus kohas nad asuvad ja kus neid rohkem on, kas suuremate talude või väiksemate talude peal. Kui meie selle küsimuse peale vastust tahame, siis peame opereerima nende andmetega, mis meil on kohtadel kogu-

tud ja ette toodud nii paremalt kui pahemalt tiivalt. Need andmed kõnelevad ainult ühte ja nimelt, et popsnikud asuvad suuremalt osalt koos metsanurga valdades, see on valdades, kus maapind on halvem ja heinamaad suuremad. See asjaolu on võimaldanud ka rohkem lehmapidamist ja sellele maalapikesele asumist. Teisest küljest on sellele maalapikesele asumise eeltingimuseks olnud ka veel asjaolu, et seal talvel kõrvaltööna ülespidamist leida ja nimelt metsatöoga. Kui sarnastelt kohtadelt peavad lahkuma hulgana... (E. Masik, põl: Kes neid ajab!) Ma kõnelen kõik see aeg, et §§ 3 ja 19, kui need sarnasel kujul vastu võetakse, sunnivad neid kohtadelt lahkuma. Üle poole peab lahkuma. Ja kujutage ette, kuhu asuvad need inimesed. (E. Masik, põl: Nad on ju praegu kohtadel!) See'p see viga ongi, et nad edaspidi ja ka praegu seal enam edasi elada ei saa.

Sellelt seisukohalt välja minnes peaks vastu võetama seltsimees Jõeäär'i poolt tehtud parandus-ettepanek. See looks sarnase lahendamiseviisi, mida on põllumehed ise pooldanud. Selleks juhtumiseks aga, kui seltsimees Jõeäär'i ettepanekut ei peaks vastu võetama, teen ettepaneku, § 19 vastu võtta järgmiselt: „§ 19. Korraldamisele määratud maad eraldatakse; rendikohad mitte üle 50 hektaari, võimalikult ühes tarviliikude majapidamise hoonetega, käesoleva seaduse § 1. pp. 2. ja 3. ettenähtud maad mitte üle 5 hektaari põllu-, õue- ja aiamaaga ja tarviliiku osa heinamaaga. Need ülemmäärad ei ole maksivad § 1. pp. 2. ja 3. ettenähtud paranduse alusel kasutatavate maade kohta.“

See minu poolt esitatud § 19 läheb lahku maakomisjoni ettepanekust ainult selles, et siin jääksid välja sõnad „sennise kasutamise suuruses“. See on tarvilik sellepärast, et sarnase talu maa peal, kus talu suurus on 100—150 tiinu ja sellejuures ülesharitud põllumaad ainult 20—30 vakamaad, võiks väga hästi korraldada vabadikule 5 hektaari põllumaad selle asemele, kui temal praegu, võib olla, 1 hektaar käes on. Siis on veel I lõike lõppu juurde võetud sõnad „tarviliiku osa heinamaaga“, kõik muu on endine, nagu maakomisjoni poolt ette pandud. Kui jäetakse nimetamata „tarviliiku osa heinamaaga“, siis võidakse korraldamiskomisjoni poolt eraldada niisugustes kohtades ja külades, kus heinamaad küllaldaselt olemas on, vabadikukohad ilma heinamaata. Siis kujuneks majapidamine sarnaseks, et kui tema tahab hobust pidada, siis ei saa ta lehma pidada, ja ümberpöörduvalt, kui tahab lehma pidada, siis ei saa hobust pidada. Aga 3—5-vakamaalise popsi-koha pidamine ei saa mõeldav olla teisiti,

kui et ta peab lehma ja hobuse pidama. Palun lugupeetud Riigikogu liikmeid minu ettepanekut kui kõigeminimaalsemat toetada, et ükski vabadik ei kaotaks oma koha.

O. Liigand (rhv): Väga austatud härrad rahvasaadikud! Kaks eelkõnelejat, nimelt eelkõnelejad sotsialistlikust rühmast, on tarviliikuks lugenud vabadikukohtade seaduses ettenähtud normi suurendamise ettepanekuga esineda. Üks eelkõneleja aga paremalt tiivalt, härra Laarman, on oma korda ümberpöörduvalt ettepanekuga esinenud, seda normi vähendada. (A. Vomm, stp: Mina, härra Liigand, ei teinud ettepanekut normi suurendada.) Suurendamis-ettepaneku tegi vist härra Jõeäär. (A. Jõeäär, stp: Just nimelt.)

Mina pean tarviliikuks tähelepanu juhtida siinkohal selle peale, et vabadikukohti tarvitatakse harilikult kõrvaltööharuna. Selles mõttes on kogusuurus 5 hektaari küllalt elujõuline koht ja sellepärast võib sarnase suurusega leppida. Ühtlasi peab aga siinjuures silmas pidama, et seda pole ... (A. Jõeäär, stp: Ei ole ju 5 hektaari, teil on praegu 0,2 hektaari.) Ma ei ütle, et peab 5 hektaari igal juhtumisel andma, vaid peab selle suuruse juurde jääma, mis praegu olemas on, ülemmääraks määrates 5 hektaari kogusuuruses.

Ühtlasi juhin ma tähelepanu selle peale, et ega see norm ei takista sugugi vabadikku oma kohta suurendada. See on täiesti võimalik vabatahtlikul kokkuleppel maaomanikuga. Sellepärast ei ole ka sugugi tarvis toetada popsikohtade kui kõrvaltööharu kohtade liigset suureksajamist sunnimääramise teel, silmas pidades veel seda, et meie talude kohta öelda ei või, et nad liig suured oleksid. Ja kuna ühtlasi teada on, et mõned popsikohad ühes heina- ja karjamaaga teevad välja mitukümmend hektaari, — arvan mina ülearuseks popsikohtade suurust, mis käesolevas seaduses ette nähtud, veel tõsta püüda. Meie ei pea selle seadusega igatahes minema välja maade võõrandamise peale talukohtadest selles mõttes, et popsikohtadele maad juurde anda, vaid see seadus lahendagu ainult vahekorra maaomaniku ja popsi vahel, kes on juba maa peal ja selles maa suuruses, nagu tema praegu on. Nii et siin ei peaks meie selle seadusega minema uue maa juurdeandmisele, vaid peaksime ainult praegust seisukorda korraldama. Sellepärast arvan mina, et praegusel korral on täiesti sisuliselt õige ja toetamisvääriline härra Laarman'i ettepanek. Ainult redaktsiooniliselt tahaksin ma härra Laarman'i ettepanekut parandada, sest mina

ei saa härra Laarman'i poolt esitatud redaktioniga hästi nõus olla. Härra Laarman'i ettepaneku järgi tuleks § 1. esimene lõige niisugune: Korraldamisele määratud maad eraldatakse sennises kasutamise suuruses, kuid rendikohad mitte üle 5 hektaari võimalikult ühes tarvilikkude hoonetega ja käesoleva seaduse § 1. punktides 2. ja 3. ettenähtud maad mitte üle 5 hektaari maaga. Noh vaadake, see viimase osa redaktsioon tahaks parandamist, sellepärast teeksin mina ettepaneku, kustutada komisjoni eelnõu redaktsioonis sõnad „põllu-, õue- ja aiamaaga“ ja nende asemele võtta sõna „kogusuurus“, nii et esimese lõike lõpp kõlaks järgmiselt: „Käesoleva seaduse § 1. punktides 2. ja 3. ettenähtud maad, mitte üle 5 hektaari kogusuuruses“. (A. Jõeäär, stp: Ja neilt, kellel rohkem on, tuleks ära võtta?) Jah, kellel rohkem on, selle käest võetakse üleolev osa tagasi. (A. Jõeäär, stp: Noh, küll on kurb.) Aga sellega ei ole midagi katki. Suurendamist võib vabatahtliku kokkuleppe teel korraldada.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Mina kuulasin härrade sotsialistide kõnesid õieti hoolega, kuid minule jäi mulje, et neid kõnesid võib väga hästi vormaliste vehklemisega võrrelda talvel külmal ajal. Siis tekivad põhjapool taevakaarel teatavad valgusejoad, need käivad ühele poole, käivad teisele poole, kaovad, vaovad, tõusevad alalõpmata edasi. Ükski teadusmees ei ole veel jõudnud selgeks teha, missugune teaduslik alus vormaliste vehklemisel on, kus ta tuleb ja kuhu ta läheb, see on seletamata.

Nii on ka minule täiesti seletamata need kõned ja väited, mis siin ette toodud ja ette räägitud, et talumehed tahavad praegu popsid välja kihutada, saunad maha kiskuda ja palju teisi asju. Mina ei ole vähemalt kuulnud siit paremalt tiivalt, ei ka rahvaerakonnast ega kristlikust rahvaerakonnast sarnaseid jutte, ja kus siis need kodanlikud erakonnad olemas on, kes oleksid nii lõhkumishimulised. (M. Laarman, põl: Seal taga nurgas, need kuuluvad vist küll samuti sotsialistide ridadesse ja nad ei ole meie ridades. Nendel kõnedel aga, mida peetakse härrade sotsialistide poolt, ei saa olla mingisugust tähtsust tegelikus elus. Lugupeetud rkl. härra Jõeäär toob ette põllumajandus-statistikat 1923. aastast ja ütleb, et seal olevat 20.000 tiinu maad söödis. (A. Jõeäär, stp: 22.000.) Noh, mina arvan, et see statistika ei ole õige, et 1923. a. oli rohkem maad söödis ja nimelt sellepärast, et sel aastal oli väga halb põllumajanduslik aasta, ja iga aasta

sügisel küsis statistika keskbüroo, et kui palju jõuti põldu ära künda ja palju mitte, nii et siin ei ole mitte järjekindlalt sööti jäetud maaga tegemist, vaid ikaldusaasta tõttu jäi maa üles kündmata. Kui tänavu aasta statistilised andmed jõuavad Riigikogusse, siis on need andmed samad ja võib olla ehk veel kurvemad kui läinud aastal.

Minul on üle 70 dessatiini haritud maad, aga käesoleval aastal ei ole ühtki vagu aetud, mitte sellepärast, et tarvilikku tööjõudu ei ole ja mitte sellepärast, et maad kavatsetakse sööti jätta, ei ole ka muid põhjusi, vaid põhjus seisab lihtsalt selles, et aasta oli halb, jõgi ujutas maa üle ning põldu ei saanud künda. Ma tean, et meil on 10.000-ded dessatiinid põldusid, mis on kündmata jäänud. Nüüd tulevad aga härrad sotsialistid kuiva statistikaga ja ütlevad Riigikogus, et seal ja seal on põllumeeste käes 22.000 tiinu kündmata, mis tuleks neilt ära võtta ja popsidele anda. Kujutame endale ette, kuidas saab statistikaga ühekorraga ära öelda, kui palju maad on harimata ja kui palju on haritud. Olud ja alad määravad kindlaks, kuidas põllumees teeb tööd, aga mitte statistika. Küsime tuleval kevadel juunikuus, kui palju maad on harimata ja kündmata. Vaadake, siis on ka kesad küntud, seeme tehtud ja ei ole ühtki dessatiini enam kündmata. Vaadake, härra Jõeäär, Teie andmed löövad Teil omal jalad ära, nendel ei ole alust ja neid ei saa tõsiselt võtta, need andmed on Teie luuleks küllalt head. Meie ei saa aluseks võtta, et maapidajatelt tuleb maad võõrandada sellepärast, et maad on söödis ja nad seda harida ei suuda.

Peale selle tähendas härra Jõeäär, et meil ei või maast puudus olla. Peale selle tähendas ta, et mõnes teises kohas maast olevat puudus. Nii et on siin kaks üksteisele vastukäivat seisukohta. (A. Jõeäär'i, stp vahelhüüe.) Mistarvis tahate võtta talukohti, kui maad on küllalt. Näidake statistiliste andmetega, kui palju maad on talupoegadel vabamaad ja kui palju on maatagavarasid üldse, vaadake, neid andmeid Teil ei ole anda. Olge lahke, tulge ja seletage nende andmete järgi, et meil on maast puudus või maad küll. Mina ütlen, meie praegustel talupidajatel on praegu maast puudus, meie talud on sagedasti nõnda väikesed, et nad sugugi elujõulised ei ole. Ja kui Teie neist väikestest kohtadest võtate veel teatud maatükid ära, siis jäävad nad veel jõuetumaks. Edasi ei ole küllalt kindlasti teada, kui palju popsnikke meil on. Ühed arvavad nii, teised teisiti ja kolmandad isemoodi. Kui Teie oleksite tahtnud põhjalikult seletada, siis oleks Teil küllalt andmeid olla võinud, kui palju meil popse üldse olemas

on, kuid Teie tulete umbkaudu ja ütlete, et neid on nii palju ja nii palju. Need on ainult lõoklaused, neid võite ainult oma miitingutel tarvitada, aga mitte Riigikogu koosolekul, kus asjalikult kõnelema peab.

Põllumeeste rühm on kindlasti öelnud, et popsiküsimus tuleb lahendada, aga seda ei tule mitte nii lahendada, et see üksikute põllumeeste kulul sünniks... (A. Jõeäär, stp: Kelle kulul siis?) ...mitte üksikute põllumeeste kulul, vaid riigi kulul tuleb seda teha. Popsikohtade asutamine niisugusel kujul, nagu Teie seda soovitate, ei ole kuidagiviisi läbiviidav, sest see ei loo elujõulisi kohti, vaid tuleb, nagu üks vanasõna ütleb, et need kohakesed saavad niisugusteks, „et need on elamiseks väiksed ja suremiseks suured“. Teie ütlete, et pops peab talukohast niipalju maad saama, kuipalju tema eluülespidamiseks seda tarvis on. See on Teie põhimõte, härra Jõeäär, et pops peab niipalju maad juurde saama, et ta oma perekonda saaks üleval pidada. Praegused kohad on aga tegelikult nii suured, et kui sealt veel maad ära võtta, siis suudab maaomanik vaevalt oma perekonda üleval pidada. Kust peab siis juurde venima see maa, nagu härra Laarman seda õieti küsis. Mina ei tea, võib olla, ehk Saaremaal on niisugune maa, mis nagu hobuse nahk venib, aga Läänemaal ei ole niisugust maad. Läänemaal kohad on nii väikesed, et nad ennast enam venitada ei anna ja üks kui teine koht peab seal elujõuetuks jääma või jäävad nad mõlemad elujõuetuks, aga kahte elujõulist talu ühest 30-ne dessatiini suurusest elujõulisest kohast Teie ei saa. Seda ei suuda Teie kuidagiviisi selgeks teha ja teete seda ainult teoreetiliselt, kuid tegelikult on see läbiviimatu. Edasi tõi härra Jõeäär statistilisi andmeid teistest riikidest ette ja püüdis ära näidata, et Prantsusmaal on ühehektaarilisi kohti 39% jne. Rootsis kolmehektaarilisi kohti 24% jne. Sellega tahab härra Jõeäär näidata, minu arvamise järgi, et ka meie talud peavad nii väikesteks osadeks ära jagatama. Teisiti ei saa seda järeldada, kui et meil peavad kohad ühe- kunni viiehektaariliseks jagatama. See oli härra Jõeäär'i ettepanek. Aga härra Jõeäär unustab ära, et meie ja nende riikide vahe väga suur on. Härra Jõeäär'i kõne sellekohase osa kohta tähendas kindral Laidoner, et see on tõesti imelugu, et Belgiat, kus ainult kivisöelademeid näeme, tuuakse meie põllumajanduses eeskujuks. Rootsi ei ütle ka veel midagi. Sellega tahab härra Jõeäär näidata, et meil need kohad peavad nii suured olema. Kui härra Jõeäär võtab teise väite ja ütleb, et mina tahan, et popsikohad peavad nii suured

olema, siis on nad meil tegelikult suuremad, kui teie praegu nõuate. (A. Jõeäär, stp: Meil on 2 vakamaad suured.) Siin on ka öeldud 1—2 hektaarini. Teie tõite ka Prantsusmaa näitena ette, kus kunni 1-hektaarilisi kohti on 39% ja Belgia, kus 1-hektaarilisi kohti on 64%. Siin räägite jällegi oma kõnele vastu. Ei saa tõesti aru, mida teie õieti tahate.

Edasi tähendas härra Jõeäär, et tema tahab, et 5.000 popsi, kellel 3.000 hektaari maad käes, peab 47.000 hektaari juurde saama. Teie tõite ette Prantsusmaa, Belgia ja Rootsi, ning näitasite, kui intensiivne seal majapidamine on, kuidas vähese maa peal ära elatakse, nüüd tulete korraga ja leiate uue Ameerika üles, et tuleb 50.000 tiinu, see on 5 tiinu igale popsile maad juurde anda. Tehke nüüd, härra Jõeäär, loogiline järeldus ja näidake ära, mis Teie õieti tahate. Kui toote näiteid Prantsusmaalt ja Belgiast, siis ärge nõudke enam maad juurde, teil on oma jagu juba käes. Võtke ja harige seda maad Prantsuse ja Belgia eeskujul. Kõik see näitab, et teie ei pea kinni järjekindlusest, et tulete ja loobite ainult sõnu, mis ühel või teisel juhtumisel meelde tulevad. (M. Juhkam, tõi: Kas iga jutu peale maksab pika seletusega vastata.)

Edasi on selle popsiseaduse läbiviimisel veel üks teine mõte ja seda ütles härra Jõeäär väga selgesti välja. Ta ütles, et sellele seadusele peab järgnema eluaseme seadus. (A. Jõeäär, stp: Ei öelnud.) Ütlesite, mina kuulsin selgesti. Teie ütlesite, et tuleb eluaseme seadus kindlustada ja tõite isegi vastava paragrahvi põhiseadusest ette, kus on igalühel maasaamise õigus kindlustatud.

Ma eitahasiin põhiseadust tõlgitsemahakata, ma pole selles asjas küllalt asjatundja, kuid siiski peab iga vabariigi kodanik põhiseaduse põhimõtet tundma. Põhiseaduse § 4. teises lõikes on öeldud: keegi ei või end vabandada seaduse mittetundmisega. See tähendab, et mina ei või ka end seaduse mitteteadmisega vabandada, vaid pean seda niipalju, kui lihtkodanikul tarvis, tundma. Aga loeme põhiseaduse § 24., seal on öeldud järgmist: „eromandus on Eestis igale kodanikule kindlustatud. Ilma omaniku nõusolekuta võib seda võõrandada ainult üldistes huvides seaduste põhjal ja seadustes ettenähtud korras“. Minu arusaamise järgi on üldised huvid: raudtee, maantee, ka veeteede korraldamine, laadaplatsid, turuplatsid, koolimajad ja teised avalikud asutused, mis rahva üldhuvidega seotud. Need on avalikud tarvidused, kus peavad üksiku inimese huvid üldhuvide heaks ohverdatama, siin ei ole midagi parata. Ei saa

keegi vastu seista, kui on tarvis riikliku maantee või raudtee jaoks maad võõrandada. (M. Laarman, põl: Eidapere poole.) Ka Eidapere poole, seda teab härra Virma väga hästi. Ta aga kartis ja ei viinud seda läbi. Kui aga tahetakse praegusel korral popsideadust aluseks võtta, ja öeldakse, et ka popsideadus ripub ära üldhuvidest, siis ei ole see minu arusaamise järgi mitte nii. Kui mina olen maaomanik ja minu maa peal on pops, siis ei saa pops rahva üldhuvides kasulikum olla kui mina, ja põhiseaduse põhjal on igal riigikodanikul tema eraomandus kindlustatud. (L. Johanson, stp: Kui Teil eraomandust ei oleks, siis oleksite Teie suurem.) Ma arvan, iga küsimuse peale ei maksa vastata. Ma kardan, et härra Johanson läheb marru ja siis on väga halb. Nii siis näeme, et ka sellel põhimõttel ei ole alust. Kui kaks inimest on vabalt kokku leppinud, olgu missugusel kujul tahes, olgu kirjalikult või suusõnaliselt, siis ei ole kolmandal õigust tulla sinna vahele end segama ja neid tülitama. Ma saan aru, mis härra Jõeäär mõtles ja siin välja ütles, olgugi, et ta seda nüüd salgab. On ju täiesti arusaadav, et kui popsideadus sel kujul, nagu ta praegu esitatud, läbi läheb, et paratamata seisab rahvaesitus tulevikus küsimuse ees, et ta eluasemeseaduse ellu peab viima, see on paratamatu, sest missugune taluperemees lubaks oma krundile maja ehitada, kui see popsideadus praegusel kujul seaduseks saab.

Ometi meie teame, et linnades on suur maakriis, suur tööpuudus, meie peame rohkem rahvast maale tõmbama, ning tekivad tegelikud vajadused seal eluasemete väljaandmiseks. Aga kui meie seda praegu leplikult teeme, siis jäävad teravused tulemata. Meie ei pea mitte halba seadusi välja andma, meie teame, kui kahjulik see on. Sellepärast tuleb selle seaduse juures võidelda ja kokkuleppele jõuda. Kui meie siin kõik asjad segi lööme, siis peame tulevikus jälle uute seadustega tulema ja seda halba parandama, mis eelmise seadusega tekkinud. Mina olen seda I lugemisel juba küllalt selgelt öelnud, lugege minu kõned läbi, ma ei taha oma mõtteid korrata.

Edasi tõi härra Vomm ühe väga iseäraliku asja siin ette ja tähendas muuseas, et talumehed ei taha saunameestele piima müüa. Oli nii? Täiesti iseäralik asi, no mina ei saa aru, kas siis härra Vomm'i mõttes peab igal talul piimapood olema, kuhu sisse astud ja sulle peab sealt piima müüdama. Asja peale ei saa ometi nii vaadata; igaüks võib oma piimaga teha, mis tema ise tahab. (K. Virma, stp: Kes piima tahab osta, mingi poodi.) Täiesti õige, sest piima andmise ja mitteandmise juures võivad väga

mitmesugused põhjused olla. Tuleb näiteks üks saunamees peremehelt sel ajal piima saama, kui taluperemees rukist lõikab, siis ei saa ju ometi Riigikogus seletama tulla, et taluperemees on kohustatud saunanaisele piima müüma, kui sellel tuleb tuju piima juua. Ta tulgu sel ajal, kui piimamüümise aeg on. Mul on ka juhus olnud: läinud suvel sõitsin jalgrattaga saunast mööda ja üks naisterahvas maja ukse ees lüpsis lehma. Ma küsisin: „Pai perenaine, kas ei saaks joogi jaoks piima?“ Naine vastas mulle otsekohe: „Kust ma selle piima võtan, mul on üks ainukene lehm“. See tähendab, temal oli üks ainukene lehm, aga minul sel silmapilgul ei olnud ühtki lehma. Nii siis näete, et lood ei ole sugugi paremad kui meie pool. (K. Virma, stp: Jälle on Teil virmalised peas! L. Johanson, stp: Ei, need on Laastri veski tiivad, mis alati veerlevad.) Kahjuks Teie ei teagi, et Laastri veskil ei olegi tiibi peas, ta jookseb vesiratastel, aga kellelgi härral siin Riigikogus on tiivad peal. Härra Jõeäär tähendas, et Vabariigi Valitsus peaks kaasa aitama, ka põllumeeste rühma esitajad on seda toonitanud. Aga kaasaaitamise võimaluste ja kaasaaitamise viiside juures läheme meie Teiega lahku. Teie arvate, et kaasa peab aitama nende taluperemeeste arvel, kes on oma talud higi ja vaevaga ostnud, kuid meie arvame, et see kaasabi peaks sündima üldriiklikkul alustel. Siin lähevadki meie mõtted lahku. (Vahelhüüe M. Juhakm'i, tõer poolt.) No siis „Vaba Maa“ võtab seda homme teises redaktsioonis. Sellepärast et neid mõtteid jällegi ette tuuakse ja öeldakse, et valitsus peab kaasa aitama, sellepärast oleme sunnitud seda siin tegema ja tähendama, et nende kaasaaitamise viiside juures peaks mõeldama selle peale, et seda mitte üksikute kulul ei tehta. Kui popsideküsimusest tahetakse riiklikku küsimust teha, siis ei tohi seda üksikute kulul teha, üksikud riigikodanikud ei tohi selleks ohvreid tuua.

Härra Jõeäär tähendas, et meil elab rahvast hõredalt, et meie rahvas rändab välja. Aga mina usun, härra Jõeäär, et popsideadusega praegusel kujul meie sunnime veel rohkem rahvast välja rändama. Meil kaob igasugune usk oma maa sisse, meie põhikapitaalis. (A. Jõeäär, stp: Põllumehed hävitavad selle!) Kuidas meie hävitame? Minu teadmise järgi ei ole põllumehed kunagi niisugust poliitikat ajanud, mis meie maa oleks ajanud niisugusesse umbkotti, et rahvas oleks sunnitud välja rändama. Teie oma sotsiaal-seadustega olete seda teinud, et siin enam elada ei saa. Talud müüakse naeruväärilise hinna eest maha ja rännatakse Brasiiliasse.

(A. Jõeäär, stp: Tähendab, talupere-mehed on need, kes Brasiiliasse rändavad!?) On ka niisuguseid taluperemehi. (A. Jõeäär, stp: Noh, see on tore! See on kena, et see stenogrammi jääb, mis Teie praegu kõnelete.) Faktid on olemas!

Edasi ei ole sugugi arvesse võetud rahva tiheduse juures maa haritud pinna suurust. Meie haritud maapinna suurus, võrreldes kogu maa suurusega, on võrdlemisi väike. Ja kui seda vähest haritud maapinda hakkame jagama väikesteks üksusteks, siis saame nii väikesed maalapikesed, et neist kellelegi kasu ei ole. Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse põhimõtte peab see olema, et meie rahva varandust aitame kasvatada ja arendada, aga käesoleva seadusega ei ole see põhimõtte läbiviidav, vaid see mõjub otse hävitavalt.

Siis tahtis härra Jõeäär suurt numbrit teha „Päevalehe“ arvel. Nimelt loeb härra Jõeäär „Päevalehest“ pika artikli maha, aga sellejuures unustas ta ära, et nendel alles hiljuti üks arupärimine oli, mis „Päevalehe“ vastu sihitud. Ka selle unustab härra Jõeäär vististi ära, et sotsialistid „Päevalehes“ kõige rohkem kirjutavad ja et „Päevalehte“ võib rohkem sotsialistide hääletoruks nimetada, kui meie omaks. „Päevalehe“ seisukoht on meile teada, seda ei ole tarvis siin enam selgitada. Niisugust poolsotsialistlikku lehte ärge põllumeeste omaks nimetage, meil on oma leht, mis meie häälekandja on. Mis „Päevaleht“ kirjutab, on teie oma, aga mitte meie asi. Ja mis teie „Päevalehes“ kirjutate, on samuti teie asi. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) No jah, tähendab, teie nõudsite oma ridade pealt väga suurt maksu. Aga sellejuures küsiks minna, kas on see ülistatud „Päevaleht“, mille härra Jõeäär oma kõne aluseks võttis, meie maamajanduse seisukohalt kirjutatud, et ta on püüdnud maamajandust kõigiti edendada, kas ta on püüdnud mõjuda, et rahvas välja ei rändaks. Ei ole seda. Kui „Päevaleht“ popsiseadusele kaasa aitab, siis on see ainult õnnetuseks, kunagi mitte õnneks. Kui aga „Päevaleht“ võtaks ja refereeriks neid küsimusi, kuidas saaksime praegu harimata maid üles harida ja väljandrändajaid maale asumata panna, siis oleks see tõsine küsimuse lahendamine olnud. Ühe käest maalapikest ära võtta ja teistele jagada, on väga kerge, aga midagi oma vaevaga üles harida, on raske. (M. Martna, stp: Ärge rääkige niipalju rumalusi!) Just teie olete need, kes varandusi hävitavad. (M. Martna, stp: Kas Teie olete loonud need varandused, mis Teil olemas?) Jah olen, rohkem kui Teie. (M. Martna, stp: Muidugi rohkem, kui meiel!) Noh,

siis ei maksa nii ka rääkida. Minu kuulmise järgi ei ole ükski kõneleja sotsialistide ridadest II Riigikogu ajal ei komisjonides ega siit kõnetoolilt seda küsinud, kuidas meie saaksime või suudaksime haritud maapinda suurendada. (K. Virma, stp: Miks ei ole.) Ei ole. (M. Martna, stp: Ettekantud deklaratsioonis on ju viimane lause, et kuritegijad paneme soid kuivatama, siis on meil maad!) Kui popsisideküsimust tahetakse lahendada, siis tuleb tähendatud küsimust võtta tõsiselt riigi- ja rahvamajanduse seisukohalt. (M. Juhkam, tüter: Kes Teil keelab, võtke tõsiselt!) Kui tõsiselt tahetakse küsimust võtta, siis leitakse ühine keel, ja kui meil siis ka kümnetuhat popsi oleks, ei teeks nende seisukorra lahendamise küsimus raskusi. Aga kui teie küsimust nii teraval toonil tahate võtta, nagu praegu, kui teie sellele veel uusi teravusi tahate juurde tuua, siis ei saa meie sellega kuigi kaugele ja selle küsimuse lahendamine on meie riigile ainult hädaohuks.

A. Kärner (stp): Juhtumiseks, kui rkl. Jõeäär'i ettepanek tagasi lükatakse, panen ette § 19. täiendada järgmise lõikega. „Väikemaapidamistele Saare maakonnas, kelle omanikud või kasutajad (§ 1 pp. 2, 3 ja märkus) maaseaduse põhjal maad saanud ei ole, või kellel mujal üle 5 ha. kõlbulikkude maad omanduseks või põliseks tarvitamiseks ei ole, planeeritakse omaniku või kasutaja soovil küllakonna või läheduses olevatest era-, kogukonna-, asutuste- või riigimaadest maad juurde maakorralduse seaduses ettenähtud korras järgmisel määral: Kui korralduspiirkonna talude keskmine suurus 25—50 ha., — kunni 5 hektaari, seal hulgas vähemalt 2 ha. kõlbulikkude heinamaad, kui aga talude suurus üle 50 ha. — kunni 8 hektaari, seal hulgas vähemalt 3 ha. kõlbulikkude heinamaad.“

Väga austatud rahvasaadikud! Olen juba siit kõnetoolilt mitu korda näidata püüdnud, missugusesse väljapääsemata seisukorda satub Saare maakonnas mõnituhad perekonda vabadikke, kui nende eluasemekohtadele siiluvõi lapimaade kruntimise ajal maad juurde ei anta. Nagu teate, tuleb Saare maakonnas kõigilähemal ajal üldine maakorraldus, sest sellekohane seadus — maakorraldusseadus — on juba homse Riigikogu koosoleku päevakorras II lugemisel. Maakorraldusseadusega likvideeritakse lapitalud ja küllakondade ühiskarjamaad. Vana maapidamise süsteemi ajal võis ühiskarjamaal asuv vabadik — ja peasjalikult elutsevad Saaremaa vabadikud küllakondade karjamaade serval, näiteks tean minu koduvalla paarikümne küla kohta, kus ainult

2—3 juhtumisel vabadik teises kohas asub, — ikka kuidagi ära elada, sest tal oli võimalik lehma pidada. Talude kruntimisega võetakse vabadikkudelt loomade karjatamise võimalus ühiskarjamaal täitsa ära ja selle tagajärg — tuhanded perekonnad satuvad äärmisesse viletsusse, keda mingisugune hoolekandeseadus, valla või riigi abi toetada ei jõua, mille tagajärjel nooremad inimesed peavad meie riigist välja rändama ja omale uut kodumaad otsima. Kui käesolev popsideseadus inimeste saatust arvesse ei võta, see on, kui minu poolt esitatud täiendus-ettepanekut vastu ei võeta, siis peavad küll saarlased-vabadikud meie demokraatliku vabariigi seadust ja korda neama hakkama ning sealjuures endist tsaariaega ülistama, kui põllupanga käes olevate lapitalude kruntimisel vabadikukohtadele kõigile karja- ja heinamaad — talumaade küljest mõni tiin — juurde anti. Olen juba ennem siit kõnetoolilt näidanud, et vabadikukohtade suurendamist kunni 5 hektaarini võib läbi viia Saaremaal palju kergemini, sest siin sünniks see mitte üksiku talu arvel, vaid kõigi maakorralduse piirkonnas asuvate talude arvel. See ei mõju ei tea kui hävitavalt, vast 2 kunni 3 tiinu, võib olla, talukoha kogusuurusest väheneb, see tähendab, kui endise 50-tiinulise koha asemel kas või 45-tiinuline jääb, ja see vähenemine kõik karja- ja heinamaa arvel, siis ei lõhu või tee elujõuetumaks ühtki talu. Selle juures tuleb arvesse võtta, et Saaremaa 40—50-tiinulise siilutalu kogusuurus hulka kuulub 6—7 tiinu põllumaad, see on läbisegamini põldu kõigest 13%, kuna 87% kuulub heina- ja karjamaa alla, millest suur osa täitsa harimata seisab sellel näol, nagu ta suurest veeuputusest jäänud. Sellest harimata maast võib popsidele juurde anda, nõnda et popsikoht saaks 5-hektaariliseks. On ju veel jagamata riigitagavara ja ametnikkude maid, millest hulk vabadikke rahuldatakse, ja sellega oleks talude maadest võtmise üsna väike. Vabadik võib seda maalapikest, mis juurde antud, üles harida, ta võib näiteks õunapuuaia endise karjamaa peale asutada või sellest lapikese põldu teha. Võiksin palju sarnaseid näiteid ette tuua, kus arenemine niimoodi käib. Viletsast karjamaast on popsile antud 3—4 tiinu, ta on selle ümber muutnud põllumaaks kui ka viljapuuaiaaks. Sellepärast leian, et minu ettepanek vastuvõetav on, ja täitsa olude kohane. Seda võib kergesti läbi viia üldisel maade ümberkorraldamise puhul ilma valu ja hädata. Muidugi on arusaadav, kui juba talud krunditud, siis on võimatu vabadikkude maaküsimust lahendada, ja pärast kahetsetakse, et õigel ajal seda tehtud pole.

Mina julgen loota Riigikogu enamuse toetamise peale, et see ettepanek vastu võetaks.

K. Tamm (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõnelejatest tõi rkl. Jõeäär arvusid ette selle kohta, kui suured on popsikohad välismail. (A. Jõeäär, stp: Mitte popsikohad, talukohad!) Ei, just need on popsikohad. Olge head, pange tähele, ma seletan pikemalt, et just popsikohad on välisriikides väga väikesed. Soomemaal, kus talude suurus väga suur, ei anta ühelegi popsile üle 2 hektaari. Soomemaal on kõige suurem protsent talusid 50—250 hektaarini, kuna nii väikseid talusid, kui Eesti talud, on väga väike protsent. Talusid 50—250 hektaarini on Soomes 57,2%, on ka veel suuremaid talusid, kunni 50 hektaarini suuri on 26,4%. Popside käes on kõigest maa üldsuurusest 4,4%. Popsideseaduse põhjal, mis 1918. a. välja anti, samuti ka Kallio seaduse järgi, mis hiljem välja anti, ei või popsitalu suurus tõusta üle 2 hektaari, selle peale vaatamata, et Soomes meiega võrreldes täielik maaküllus on. Välisriikide popsimaade suuruse kohta andmeid ette tuues, pean ma toonitama nii vanade kui ka uute riikide seisukohta. Mis Inglismaasse puutub, siis ulatas seal vanasti popsikohtade suurus kunni 0,4 hektaarini, ka praegu ei ulata Inglismaal popsikoha kogusuurus üle 2 hektaari. Nii et popsikohtade suurus Inglismaal läheb ühte Soome popsikohtadega. Saksamaal on popsi või „Heuerling'i“ kohad alati väga väikesed olnud. Popsikohad antakse seal rendi peale teatud tingimistega, nimelt maksab pops väikest renti, kuna sealjuures peab ta peremehele alandatud hinnaga tööd tegema. 8. jaanuaril 1917. a. väljaantud seaduse järgi võib popsikoht koguni pool morgenit ehk 300 ruutsülda suur olla. 300 ruutsülda on harilikult meil maakonnalinnade majaalused plattid ühes õuemaaga. Nüüd asutati aga Saksamaal sarnaseid popsikohte, mille suurus ei tõuse üle 1/8 hektaari. Poolas on talukohad õige väikesed ja popsikohad selle tõttu veel väiksemad, nende suurus ei tõuse üle 0,9 hektaari. Talud on seal 3—8 hektaari suured. Ma võin neid andmeid täiendada, mis härra Jõeäär ette tõi. Mul oli väga rõõmustav kuulda, et ka härra Jõeäär konstateeris, et välisriikides popsikohad väga väikesed on, mitu korda väiksemad kui meil. Kui meie Saksamaa kohta andmeid ette toome, siis näeme, et seal õige väikseid kohti — 1/2 hektaari suured — kõige rohkem on, nimelt 2.084.060, viimaste statistiliste andmete järgi on aga nende maapind kokku kõigest 1% kõigest põllumajanduslikult kasutatavast maa-alast.

Tähendab, nende arv on väga suur, kuid nende pindala on väike. Siis on popsikohad $\frac{1}{2}$ —2 hektaarini, mis teevad kokku 58% kõigist majapidamistest välja. Talude suurus kõigub Saksamaal 2—100 hektaari vahel, see oleneb muidugi sellest, kus talu asub, kas viinamägedes, või kuskil Ida-Preisimaal. Suur osa majapidamistest kuulub keskmajapidamisele, neid on näiteks Saksamaal 40,7%. Nii et talud, mis põllumajanduse otstarbel kasutatakse ja kus peategevusharu põllumajandus, on võrdlemisi suured. Sellesama pildi saame ka Prantsusmaalt: seal kõigesuurem liik talusid on üle 40 hektaari, neid on nimelt 37%. Talusid suurusega 10—40 hektaari on 32,7%.

Siis meie võiksime peatuda näiteks Inglismaa juures. Inglismaa põllumajandus on ka võrdlemisi heades oludes ja Inglismaal kõigub suuremate talude suurus 40—120 hektaari vahel, nii et seal on võrdlemisi suured talud. Nende talude käes on 41% Inglismaa pindalast. Väikseid kohti kunni 2 hektaarini on Inglismaal palju vähem kui Saksamaal, kõigist 1% kultuur-pindalast on nende käes. Kui aga arvata veel karjamaad juurde, siis on nende päris väiksete kohtade käes kunni 3% pindalast. Kõigerohkem maad on Inglismaal kohtade all, mille suurus 20—120 hektaari, aga niisuguste talude keskmine suurus on 68,8 hektaari. Nii et võrdlemisi vähe on neid kohti, mille suurus 20—30 hektaari vahel on, rohkem on suuremaid kohti, mille keskmine suurus teeb välja 68,8 hektaari.

Irimaal on talusid 20—80 hektaari vahel — 38,1%, nii et ka seal leitakse, et põllumajanduse üksusel, kus põllumajandusest elatakse, peab siiski mitte väike maa-ala kasutada olema, et seal edukalt töötada.

Ka Põhja-Ameerika-Ühisriikides on aja-joosul talud välja kujunenud. Nende keskmine suurus on 64 hektaari. Põhja-Ameerikas on talusid, mis 40—400 hektaari suured — 41,7% üldisest arvust. Põhja-Ameerika on väga kaugele läinud karja- kui ka viljakasvatamises, nii et see on väga eeskujulik maa. Põhja-Ameerika-Ühisriikides on talude käes suurusega 40—400 hektaari, 58,7% pindalast.

Nii et meie eelnõu järgi ei ole vanadele taludele sugugi liialt maad jäetud ja ei ole sugugi popsidele, võrreldes teiste kultuurriikidega, liig vähe anda tahetud, vaid on võrdlemisi palju rohkem antud kui mujal. Soome on meist põhjapool ja seal on põllumajanduslikud olud viletsamad, aga ka seal leitakse, et pops võib leppida maa-alaga kunni 2 hektaarini. (M. Martna, stp: Kui ta rohkem ei saa.) Popsil on põllumajapidamine kõrvaltööharuks, ta ei produtseeri mitte turgude jaoks, vaid oma majapidamise

jaoks. Ta on kas käsitööline või põllutööline, või on tal mõni muu amet. (M. Martna, stp: Suvel kirjutasite „Kajas“, et väikepõllupidaja rohkem turule viib.) Need on ju ka väiksed maapidajad, kes Soomes üle 2 hektaari maad peavad, ega need suurmaapidajad pole. Ühes riigis võib talu olla suurusega 5 hektaarist peale, teises 10 jne., aga meie ei saa ühe pindalaga igas riigis rehkendada. Näiteks Saksamaal loetakse, et võib talu algada 2 hektaarist. Seal loetakse „Mittelbetriebe“ 2—100 hektaarini ja „Kleinbetriebe“ks“ loetakse need, mis on alla 2 hektaari. „Mittelbetrieb“il“ on kolm ala — liiki: „kleinbäuerliche Wirtschaft“ „mittelbäuerliche Wirtschaft“ ja „grossbäuerliche Wirtschaft“. (M. Martna, stp: Eksite!) Ei sugugi, Teie eksite rängasti. Ma võin Teile veel teisi andmeid tuua, peale nende, mis mul praegu käes on. Siin on professor dr. August Ikalweit'i raamat. Ta on laialt tuntud teadusmees, ta on väga palju agrarpoliitikast kirjutanud. Need kohad, mis alla kahte hektaari, loetakse „Kleinbetrieb“iks“, kahest kunni 100 hektaarini loetakse „Mittelbetrieb“iks“ ja „Grossbetrieb“ hakkab Saksamaal neist kohtadest peale, mis üle 100 hektaari suured. Mis liiki majapidamisi Saksamaal olemas, selle kohta on väga palju admeid korjatud. Poolest hektaarist kunni kahe hektaarini on majapidamisi 1.294.000 ja „Mittelbetrieb“i“ alamast liigist, see on 2—5 hektaarini, on üle 1.000.000. „Grossbetrieb“i“ alla kuuluvad majapidamisi on ainult 262.000. See on võrdlemisi väike arv, võrreldes teiste riikidega. Prantsusmaal on niisugused kohad, mis taludeks nimetatakse, juba palju suuremad. Nii leian mina, et meil ei minda sugugi liiale, kui sennistest suurustest püütakse enam-vähem Eesti talude juures kinni hoida. See suurus ei ole võrreldes teiste riikidega sugugi liialdatud, iseäranis kui arvesse võtame Eesti geograafilist seisukohta. Härra Jõeäär rääkis, niipalju kui mina tema kõnet kuulda sain, Saaremaa kuuendikukohtadest. Neid kuuendikukohtasid ei saa aga võrrelda popsikohadega. Sest see on hoopis iseküsimus. Popsiseadusega tahetakse eramaade suhtes peaaeglikult lahendada nende kohakeste küsimust, mis enesest talude osasid kujutavad. Kuuendiku- või kvootemaa on teatavasti osa talumaast, mille kohta seadus mõisnikule erilised õigused andis. On raske aru saada, missugune on sotsialistide päris seisukoht, kas see, mis sotsialistide programmides ette tuuakse ja mida õige piltlikult ja selgelt on väljendanud Berliini professor Ballod, kes pärit Lätimaalt, oma projektis, mille järgi tuleks kogu Saksamaa põllumajanduse pindala ära jaotada 36.000

mõisa vahel, võttes iga mõisa suuruseks 500 hektaari, kusjuures kõik väike- ja keskmaapidamised tuleksid ära kaotada — või see, mida meie Riigikogu sotsialistide suurem osa toonitab, nimelt maade, ka talumaade ilmlõpmata tükeldamine. Mulle näib, et internatsionaali koondunud sotsialistide suure enamuse poolt pooldatakse seisukohta, et talude asemele tuleks suurmaapidamised sisse seada.

Prof. Ballod ütleb näiteks järgmist: „Der achte Teil von dem Betrage den uns der Weltkrieg gekostet hat, würde ausreichen, um Deutschland in ein Paradies umzuwandeln...“ Nii näete, et see härra loodab väga palju kesk- ja väikemaapidamiste ärakaotamisest.

Täna mina enam pikemalt selle paragrahvi juures ei peatuks, vaid teeksin parandusettepaneku paragrahvi juurde ja seda nimelt selles mõttes, et seda paragrahvi kooskõlastada § 2-ga. Minu lühike parandusettepanek kõlaks järgmiselt: „§ 19. esimese lause lõppu juurde lisada sõnad „senni kasutatavast maast“. (Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **A. Rei**: Ettepanek on tehtud — lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

